

NARKOTIKŲ, TABAKO IR ALKOHOLIO
KONTROLĖS DEPARTAMENTAS

2022

**METŲ VEIKLOS
ATASKAITA**

Turinys

Vadovo pranešimas.....	3
I SKYRIUS. Veiklos tikslo įgyvendinimas	4
1 PROGRAMA. Narkotikų, tabako ir alkoholio priežiūros bei vartojimo prevencijos užtikrinimas	12
1 uždavinys. Skatinti sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo veiklas ir stiprinti psichologinį..... (emocinį) visuomenės atsparumą	12
2 uždavinys. Psichoaktyviųjų medžiagų paklausos ir žalos mažinimas	14
3 uždavinys. Psichoaktyviųjų medžiagų pasiūlos mažinimas.....	17
4 uždavinys. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo ir jam mažinti skirtų priemonių efektyvumo stebėseną.....	33
5 uždavinys. Dalyvauti formuojant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo mažinimo politiką.....	40
2 PROGRAMA. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento valdymo programa.....	42

VADOVO PRANEŠIMAS

Vertinant Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento (toliau – NTAKD) veiklos įgyvendinimo pažangą paminėtini šie reikšmingi pokyčiai: 2022 metais NTAKD tabako priežiūros srityje buvo pavesta atlikti naujas funkcijas ir vykdyti pluoštinių kanapių tabako gaminių, su tabako gaminiais susijusių gaminių bei neapdoroto tabako priežiūrą ir licencijavimo srityje – išduoti leidimus vykdyti pluoštinių kanapių gaminių gamybą, kurios metu susidaro pluoštinių kanapių tarpiniai produktai, kuriuose THC kiekis viršija leidžiamą 0,2 % ribą, ir licencijas verstis neapdoroto tabako gaminių didmenine prekyba. Be to, pradėta vykdyti mokslą ir eksperimentinę plėtrą su narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis vystančių juridinių asmenų veiklos priežiūra – siekiant, kad specialųjų leidimų turėtojai, kurie vykdo mokslinius tyrimus su narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis, tinkamai įgyvendintų teisės aktais nustatytus reikalavimus.

Lietuvoje stebimas narkotikų vartojimo paplitimo tarp suaugusių gyventojų didėjimas, tačiau Lietuvoje jis vis dar yra dvigubai mažesnis nei ES šalių vidurkis: 14,1 % 15–64 m. amžiaus Lietuvos gyventojų ir 28,9 % ES gyventojų bent kartą gyvenime vartojo kokius nors narkotikus. Lietuvoje, kaip ir kitose ES šalyse, narkotikų vartojimas labiau paplitęs tarp jaunesnio amžiaus gyventojų. Inovatyvūs stebėsenos metodai padėjo numatyti besiformuojančias tendencijas bei suteikė objektyvios informacijos, pvz., likučių panaudojimo švirkštuose tyrimo metu Vilniaus mieste beveik visuose tirtuose švirkštuose rasta karfentanilio (stipraus sintetinio opioido), o narkotikų likučių nuotekose tyrimas parodė didėjančią kokaino vartojimą.

Analizuojant Alkoholio kontrolės įstatyme bei Tabako, tabako gaminių ir su jais susijusių gaminių kontrolės įstatyme nustatytų reikalavimų pažeidimus, pastebima gana reikšminga nustatytų pažeidimų mažėjimo tendencija. 2022 m. nustatytų pažeidimų skaičius, palyginti su 2021 m., sumažėjo nuo 149 iki 88, t. y. 41 %. Vertinant šį pokytį galima daryti išvadą, kad NTAKD atlikti patikrinimai veiksmingesni ir tikslingesni, aktyviau vykdoma konsultacinė veikla alkoholio bei tabako pasiūlos mažinimo srityje. Pažeidimų analizė parodė, kad probleminės sritys ūkio subjektų priežiūros srityje yra prekyba alkoholiniais gėrimais draudžiamu laiku, apribojimai, susiję su amžiumi, elektroninių cigarečių ir tabako gaminių draudžiama reklama, tabako gaminių vartojimas viešojo maitinimo vietose.

Kaip ir ankstesniais metais, didėjo naujų psichoaktyviųjų medžiagų įvairovė rinkoje. Lietuvoje didžiąją dalį sulaikomų naujų psichoaktyviųjų medžiagų vis dar sudaro sintetiniai kanabinoidai, kurie dažnai platinami kaip kanapių pakaitalai, taip pat randami iš pluoštinių kanapių pagamintų produktų gaminių sudėtyje arba aptinkami elektroninių cigarečių skysčiuose.

NTAKD didelį dėmesį skiria stebėsenai, diversijų prevencijai ir teisėtoje veikloje prekursorius naudojančių ūkio subjektų švietimui, įvairių valstybinių institucijų ir ūkio subjektų bendradarbiavimui: aktyviai keičiamasi turima informacija su visomis ES valstybių narių kompetentingomis institucijomis bei reaguojama į kitų valstybių pranešimus dėl galimų įtartinų sandorių.

Asmenims, priklausomiems nuo psichoaktyviųjų medžiagų, užtikrinamas trumpalaikės socialinės globos teikimas – nuo 2016 m. iki 2022 m. gruodžio 30 d. minėtos paslaugos suteiktos 2 079 asmenims, iš kurių 990 (47,6 %) asmenys pradėjo ieškoti darbo, dirbti ar mokytis.

Ateityje ir toliau bus tęsiamas stiprėjantis bendradarbiavimas su kitomis priežiūros institucijomis ir konstruktivus dialogo vystymas su verslu, nes tai labai prisidėjo mažinant alkoholio ir tabako gaminių bei su jais susijusių gaminių prieinamumą, bei bus užtikrinta efektyvi, kompleksinė bei į pažeidimų prevenciją orientuota šių gaminių rinkos priežiūra.

GRAŽINA BELIAN

Direktorius pavaduotoja,
atliekanti direktoriaus funkcijas

I SKYRIUS

VEIKLOS TIKSLO ĮGYVENDINIMAS

NTAKD VEIKLOS TIKSLAS – sukurti sveikesnę ir saugesnę visuomenę, kurioje kiekvienam žmogui siekiama padėti išvengti alkoholio, tabako ir narkotikų daromos žalos ar ją sumažinti, taip pat sudaromos galimybės rūpintis savo, šeimos ar bendruomenės narių sveikata, socialine ir ekonomine gerove.

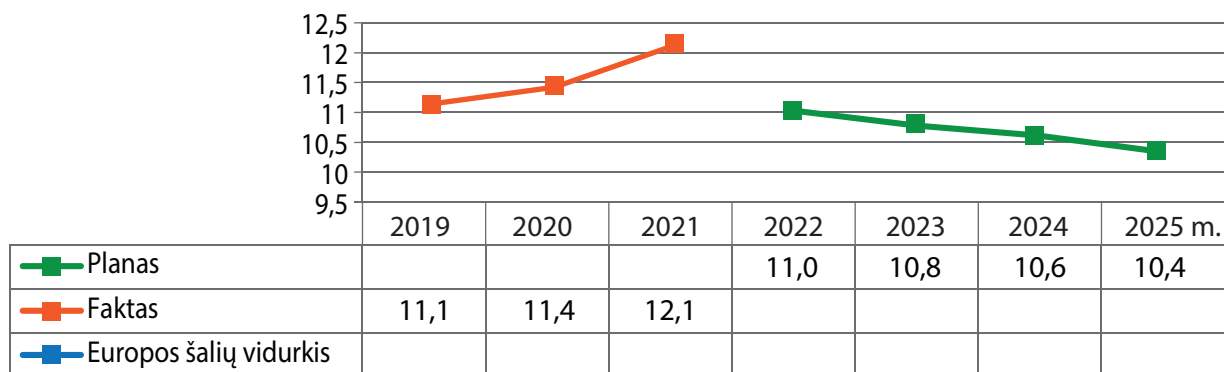
2022 m. ambicingas tęstinis NTAKD veiklos tikslas buvo pasiektas. Subalansuota NTAKD veikla buvo pagrįsta valstybės siekiais, prioritetais ir įsipareigojimais taikyti sveikata grįstą požiūrį į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą bei padėti žmonėms saugoti ar atkurti savo sveikatą, gerovę ir gyvenimo kokybę, nepaisant žmogiškųjų ir finansinių resursų trūkumo. NTAKD pagal savo kompetenciją užtikrino tiek tarptautinių, tiek nacionalinių teisės aktų vykdymą vienodai svarbiose srityse: psichoaktyvių medžiagų paklausos bei pasiūlos mažinimo, žalos mažinimo, stebėsenos srityse.

1 lentelė. Veiklos tikslo „Sukurti sveikesnę ir saugesnę visuomenę, kurioje kiekvienam žmogui siekiama padėti išvengti alkoholio, tabako ir narkotikų daromos žalos ar ją sumažinti, taip pat sudaromos galimybės rūpintis savo, šeimos ar bendruomenės narių sveikata, socialine ir ekonomine gerove“ poveikio rodikliai

Poveikio rodiklis (matavimo vienetai)	Pradinė poveikio rodiklio reikšmė (metai)	Faktinės poveikio rodiklio reikšmės			Siektina poveikio rodiklio reikšmė (2025 metai)
		2020 metai	2021 metai	2022 metai	
1	2	3	4	5	6
E-11-001-11-01 Legalųjų alkoholinių gėrimų suvartojimas, tenkantis vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui litrais, absoliutaus (100 %) alkoholio (šaltinis – Valstybės duomenų agentūra)	11,1	11,4	12,1	*	10,4
E-11-001-11-02 15–64 metų Lietuvos gyventojų, nurodžiusių, kad rūkė tabako gaminius per paskutinį mėnesį, dalis (%) (šaltinis: Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimas)	33,9	33,9	34,9	34,9	20,0
E-11-001-11-03 Lietuvos gyventojų, per paskutinius 12 mėn. vartojusių narkotines ir psichotropines medžiagas, dalis (%) (šaltinis: Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimas)	3,1	3,1	4,5	4,5	4,5

*2022 m. duomenys bus skelbiami 2023 m. II ketv.

1 EFEKTO KRITERIJUS – *Legalių alkoholinių gėrimų suvartojimas, tenkantis vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui litrais, absoliutaus (100 %) alkoholio*

Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra

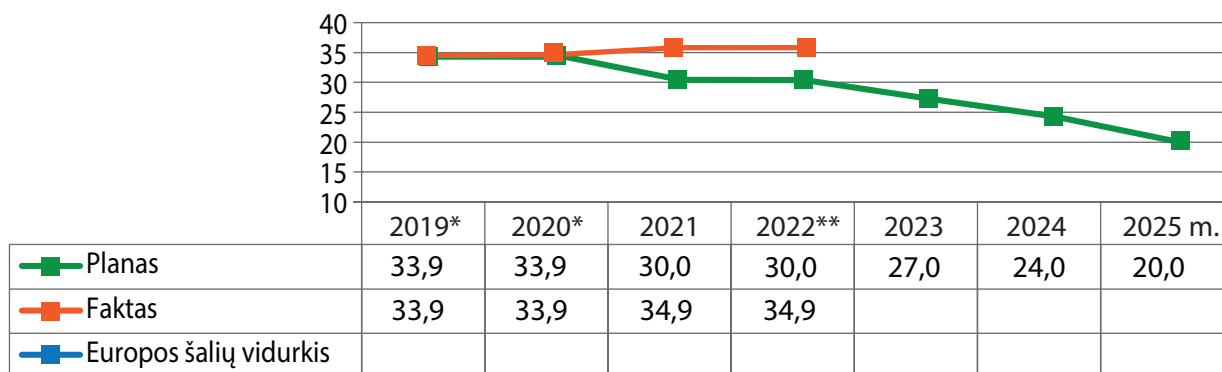
Valstybės duomenų agentūros duomenimis, legalaus alkoholio suvartojimas vienam gyventojui mažėja nuo 2012 m., tačiau nuo 2020 m. stebimas nežymus padidėjimas. 2021 m. vienas 15 m. ir vyresnis Lietuvos gyventojas vidutiniškai suvartojo 12,1 litro absoliutaus (100 %) legalaus alkoholio (0,7 litro daugiau nei 2020 m). Vertinant paskutinių metų duomenis, būtina atsižvelgti į tai, kad tai pandeminių metų, todėl ir minėtam padidėjimui neabejotinai įtakos turėjo COVID-19 pandemijos sukelti gyventojų socialinio gyvenimo ir psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo įpročių pokyčiai, taip pat dėl pandemijos suprastėjusi gyventojų psichikos sveikata, nes dalis žmonių psichoaktyvias medžiagas vartoja siekdami įveikti stresą, pakelti nuotaiką ar kai jaučiasi vieniši. Pandemijos metu apribotas asmenų judėjimas į užsienio šalis, todėl alkoholiniai gėrimai daugiau buvo perkami mūsų šalyje. 2022 m. duomenys bus skelbiami 2023 m. II ketv.

Paskutiniai psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimai rodo teigiamas tendencijas. Lyginant su 2016 metų tyrimo duomenimis, 2021 m. **sumažėjo dalis gyventojų, kurie alkoholį vartojo kartą per savaitę ar dažniau** (nuo 33,3 % 2016 m. iki 23,7 % 2021 m.). Šis rezultatas 2021 m. buvo mažiausias per visą stebėjimo laikotarpį nuo 2004 m. Taip pat **sumažėjo dalis asmenų, kurie kiekvieną savaitę nesaikingai vartojo alkoholį** (nuo 9,9 % 2016 m. iki 7,1 % 2021 m.).

NTAKD atliktos analizės „**Jaunimas ir psichoaktyviosios medžiagos**“¹ duomenys rodo, kad kas ketvirtas jaunas asmuo per paskutinius metus išvis nevartojo alkoholio, o dauguma (72,4 %) jaunimo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą vertina neigiamai. Visus šiuos pokyčius lėmė nuosekli ir subalansuota politika šioje srityje, gyventojų sąmoningumo didėjimas, jaunimo švietimas ir prevencinė veikla. Ir toliau bus siekiama nuosekliai vykdyti veiksmingas bendrosios ir aplinkos prevencijos priemonės, tobulinant specialistų kompetencijas, inovatyviomis visuomenės informavimo priemonėmis internetinėje erdvėje didinant visuomenės ir jos tikslinių grupių informuotumą.

1 Jaunimas ir psichoaktyviosios medžiagos. 2021 m. vykdyto tyrimo „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas bendrojoje populiacijoje“ papildomos duomenų analizės rezultatų ataskaita. NTAKD, 2022. <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/statistika/jaunimo%20ataskaita.pdf>

2 EFEKTO KRITERIJUS. 15–64 metų Lietuvos gyventojų, nurodžiusių, kad rūkė tabako gaminius per paskutinį mėnesį, dalis (%).

*2016 m. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimas

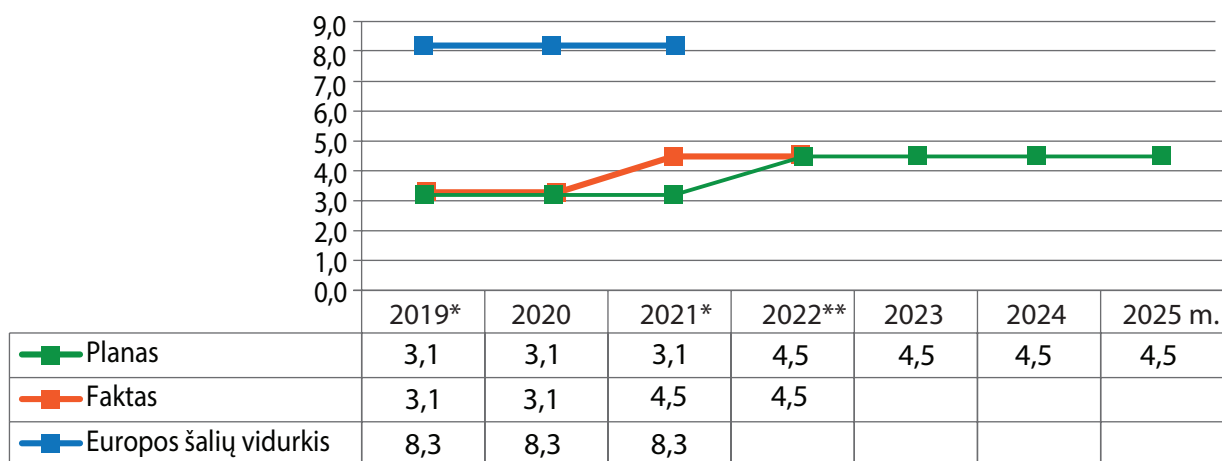
**2021 m. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimas

Šaltinis: Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimas

Duomenys apie Lietuvos gyventojus, nurodžiusius, kad rūkė tabako gaminius per paskutinį mėnesį, gaunami vadovaujantis NTAKD kas 4 metus atliekamo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo bendrojoje populiacijoje tyrimo rezultatais. 2021 m. atliktas tyrimas parodė, kad 34,9 % Lietuvos gyventojų per paskutinius metus rūkė tabako gaminius. Lyginant su 2016 m. tyrimo duomenimis, rūkymo bent kartą gyvenime ir per paskutinį mėnesį rodikliai beveik nepakito, bet **sumažėjo vidutinis per dieną surūkomų cigarečių skaičius** – nuo 13,5 cigarečių 2016 m. iki 11,9 cigarečių 2021 m. Atkreiptinas dėmesys, kad 18–24 metų amžiaus grupėje rūkančiųjų per paskutinį mėnesį tabako gaminius sumažėjo nuo 32,6 % 2016 m. iki 27,8 % 2021 m.

NTAKD kartu su kitomis valstybės institucijomis bei socialiniais partneriais, veikiančiais psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo mažinimo srityje, yra numatęs vykdyti subalansuotą ir įrodymais pagrįstą paklausos ir pasiūlos mažinimo veiklas, nukreiptas į tabako prieinamumo mažinimą: operatyviai reaguoti į tabako gaminių ir elektroninių cigarečių rinkos pokyčius, vykdant ūkio subjektų veiklos priežiūrą, bei plėtoti pagalbos metantiems rūkyti asmenims prieinamumą. NTAKD dalyvauja rengiant ir įgyvendinant 2022–2030 m. Sveikatos išsaugojimo plėtros programos (PP) pažangos priemones, viena iš jų – Nacionalinės metimo rūkyti telefoninės linijos steigimo, metimo rūkyti konsultavimo paslaugų teikimo, viešinimo ir veiksmingumo vertinimo koordinavimas.

3 EFEKTO KRITERIJUS. Lietuvos gyventojų, per paskutinius 12 mėn. vartojusių narkotines ir psichotropines medžiagas, dalis (%).

*2016 m. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimas

**2021 m. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimas

Šaltinis: Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimas

Duomenys apie Lietuvos gyventojus, per paskutinius 12 mėn. vartojusius narkotines ir psichotropines medžiagas, gaunami vadovaujantis NTAKD kas 4 metus atliekamo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo bendrojoje populiacijoje tyrimo rezultatais. 2021 m. atliktas tyrimas parodė, kad 4,5 % Lietuvos gyventojų per paskutinius metus vartojo narkotines ir psichotropines medžiagas. Lietuvoje šis rodiklis vis dar yra beveik du kartus mažesnis už ES šalių narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo per pastaruosius metus rodiklių vidurkį – 8,3 %.

Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro (toliau – ENNSC) duomenimis, narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimas didėja visoje Europoje. NTAKD atliktos analizės **„Jaunimas ir psichoaktyviosios medžiagos“**² duomenys rodo, kad bent kartą per paskutinius metus narkotikus vartojo 10 % jaunimo (vyrų – 15,2 %, moterų – 4,6 %). Dažniausiai jaunimo nurodytos narkotikų vartojimo priežastys buvo smalsumas ir noras atsipalaiduoti, o dažniausios priežastys, dėl kurių jaunimas neišbandė narkotikų, buvo tai, kad narkotikai jų tiesiog nedomina, taip pat neigiamas nusistatymas prieš narkotikų vartojimą, suvokiamas neigiamas narkotikų poveikis sveikatai bei priklausomybės baimė. Gana aukštas narkotikų vartojimo paplitimas šioje tikslinėje grupėje parodo jaunų žmonių polinkį vartoti. Be to, esama narkotikų situacija ES ir pasaulyje, jos kompleksiškas bei sparti kaita rodo, ypač numatant būsimas tendencijas ir iššūkius, kad bendrojoje populiacijoje narkotikų vartojimo rodikliai turėtų žymiai didėti, todėl siekis išlaikyti tolygias tendencijas bendrojoje populiacijoje yra labai ambicingas.

Tikslinga vykdyti jaunimui skirtas ne tik prevencijos, bet ir žalos mažinimo priemones, informuoti jaunimą apie psichoaktyviųjų medžiagų maišymo, perdozavimo, vairavimo apsvaigus nuo psichoaktyviųjų medžiagų keliamą pavojų, lytiškai plintančias ligas, psichologinės ir socialinės pagalbos galimybes. Atsižvelgiant į tai, 2022 m. NTAKD daug dėmesio skyrė skatinant festivalių lankytojus rūpintis savo ir aplinkinių sveikata bei didinant jų sąmoningumą bei organizavo naloksono dalijimą tikslinėms grupėms.

2 Jaunimas ir psichoaktyviosios medžiagos. 2021 m. vykdyto tyrimo „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas bendrojoje populiacijoje“ papildomos duomenų analizės rezultatų ataskaita. NTAKD, 2022. <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/statistika/jaunimo%20ataskaita.pdf>

2 lentelė. Sveikatos valstybės veiklos srityje įgyvendinamos programos, tęstinės veiklos uždaviniai, jų asignavimai ir kitos lėšos bei poveikio rodikliai

Valstybės veiklos srities, programos, tęstinės veiklos uždavinio, poveikio rodiklio kodas	Valstybės veiklos srities, programos, tęstinės veiklos uždavinio, poveikio rodiklio pavadinimas	Asignavimai ir kitos lėšos (tūkst. Eur)			Poveikio rodiklių reikšmės					
		Planas (įskaitant patikslini mus)	Vykdymas	Plano įvykdymo proc.	Faktinė poveikio rodiklio reikšmė		Siektina poveikio rodiklio reikšmė	Faktinė poveikio rodiklio reikšmė	Poveikio rodiklio pasiekimo proc.	Siektina poveikio rodiklio reikšmė
					2022 m.	2022 m.				
1	2	3	4	5	7	8	9	10	11	12
11	SVEIKATOS VALSTYBĖS VEIKLOS SRITIS									
11-001	1 programa. Narkotikų, tabako ir alkoholio priežiūros bei vartojimo prevencijos užtikrinimas	44,0	44,0	100,0						
11-001-11-01	1 uždavinys. Skatinti sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo veiklas ir stiprinti psichologinį (emocinį) visuomenės atsparumą	0,0	0,0	0,0						
E-11-001-11-01-01	1 poveikio rodiklis. Alkoholio suvartojimas per metus, tenkantis vienam šalies gyventojui, vyresniam nei 15 metų, litrais absoliutaus alkoholio				11,4	12,1	12,2	Nėra duomenų	-	11,4
R-11-001-11-01-02	2 poveikio rodiklis. Nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo mirusių asmenų skaičius 100 tūkst. gyventojų				2,2	2,8	2,82	Nėra duomenų	-	2,74

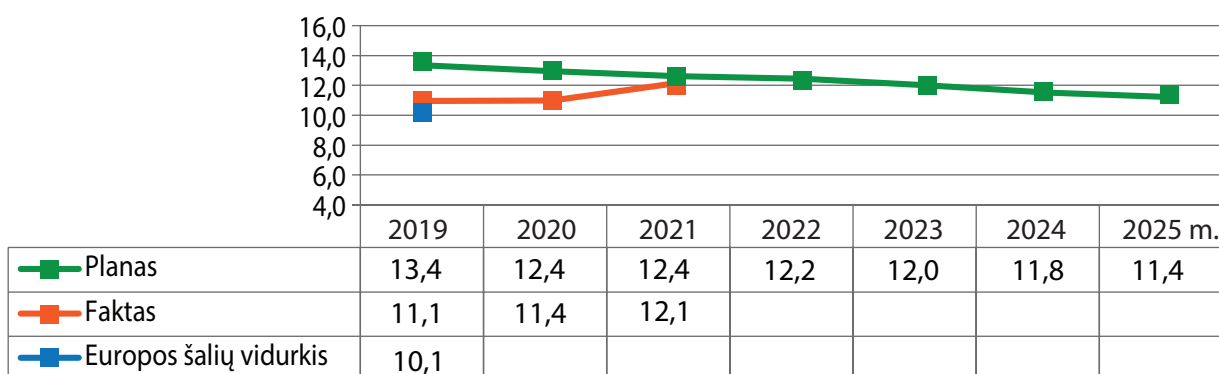
R-11-001-11-01-03	3 poveikio rodiklis. Mirtingumas nuo su rūkymu susijusių piktybinių navikų (mirusiųjų skaičius 100 tūkst. gyventojų)				60,9	53,8	58,5	Nėra duomenų	–	55,5
11-001-11-02	2 uždavinys. Psichoaktyviųjų medžiagų paklausos ir žalos mažinimas	24,0	24,0	100,0						
R-11-001-11-02-01	1 poveikio rodiklis. Lietuvos gyventojų, nurodžiusių, kad yra labai gerai informuoti apie galimas narkotikų, tabako ar alkoholio vartojimo pasekmes, dalis nuo visų apklaustųjų (procentais)				27,0	28,0	28,0	28,0	100,0	28,0
11-001-11-03	3 uždavinys. Psichoaktyviųjų medžiagų pasiūlos mažinimas	15,0	15,0	100,0						
R-11-001-11-03-01	1 poveikio rodiklis. Įgyvendintų Priežiūros veiklos pažangumo vertinimo tyrime (Švieslente) nustatytų priemonių dalis (procentais)				–	–	100,0	Nėra duomenų	–	–
01-001-11-04	4 uždavinys. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo ir jam mažinti skirtų priemonių efektyvumo stebėseną	5,0	5,0	100,0						
R-11-001-11-04-01	18–74 m. amžiaus asmenų, nurodžiusių, kad vartojo alkoholio produktus per paskutinį mėnesį (ne daugiau kaip x procentų ataskaitiniais metais) (procentais)				60,0	60,0	57,0	60,0	105,2	51,0
R-11-001-11-04-02	15–16 m. mokinių, bent kartą vartojusių kanapes, dalis (ne daugiau kaip x procentų ataskaitiniais metais) (procentais)				18,0	18,0	17,7	18,0	102,0	17,3

01-001-11-05 (T)	5 uždavinys. Dalyvauti formuojant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo mažinimo politiką	0,0	0,0	0,0						
R-11-001-11-05-01	1 poveikio rodiklis. Įvykdytų XVIII LRV programos nuostatų įgyvendinimo plane suplanuotų veiksmų dalis (procentais)				-	-	100,0	100,0	100,0	100,0
	1. Lietuvos Respublikos valstybės biudžetas, iš viso									
	iš jo:									
	1.1. valstybės biudžeto lėšos	44,0	44,0	100,0						
	1.2. bendrojo finansavimo lėšos									
	1.3. Europos Sąjungos ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšos									
	1.4. pajamų įmokos ir kitos pajamos									
	2. Kiti šaltiniai, išskyrus valstybės valdomų įmonių lėšas ir valstybės kontroliuojamų viešųjų įstaigų lėšas (Europos Sąjungos finansinė parama projektams įgyvendinti ir kitos teisėtai gautos lėšos, nurodant atskirus šaltinius)	1720,8	1720,8	100,0						
	3. Valstybės valdomų įmonių lėšos									
	4. Valstybės kontroliuojamų viešųjų įstaigų lėšos									
	Iš viso 01 programai (1 + 2 + 3 + 4)	1764,8	1764,8	100,0						
11-002	2 programa. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento valdymo programa									
11-002-12-01	1 uždavinys. Kokybiškai ir efektyviai valdyti NTAKD žmogiškuosius ir finansinius išteklis	1151,0	1084,9	94,3						

1 PROGRAMA. Narkotikų, tabako ir alkoholio priežiūros bei vartojimo prevencijos užtikrinimas

1 uždavinys. SKATINTI SVEIKATOS IŠSAUGOJIMO IR STIPRINIMO VEIKLAS IR STIPRINTI PSICHOLOGINĮ (EMOCINĮ) VISUOMENĖS ATSPARUMĄ

POVEIKIO RODIKLIAI

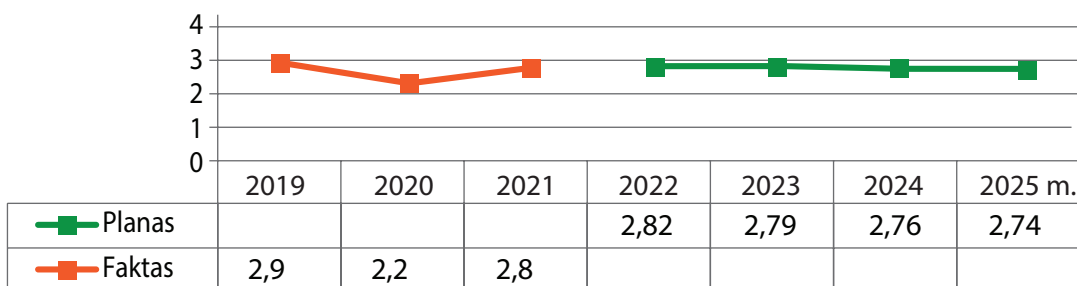

1 pav. Alkoholio suvartojimas per metus, tenkantis vienam šalies gyventojui, vyresniam nei 15 metų, litrais absoliutaus alkoholio

Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, Pasaulio sveikatos organizacija

Pasaulio sveikatos organizacijos (toliau – PSO) duomenimis, 2015–2019 m. Lietuva gerokai sumažino alkoholio suvartojimą – net 3 litrais gryno alkoholio vienam gyventojui per metus. Šis skaičius iki šiol viršija ES šalių vidurkį 1 litru gryno alkoholio gyventojui per metus, tačiau šalis patenka tarp daugiausiai alkoholio vartojimą sumažinusių šalių Europoje. Deja, PSO nepateikia naujesnių nei 2019 m. šio rodiklio duomenų, visgi vertinga apžvelgti Lietuvos oficialiosios statistikos duomenis nagrinėjama tema.

Valstybės duomenų agentūros duomenimis, legalaus alkoholio suvartojimas vienam gyventojui 2012–2019 m. nuosekliai mažėjo, tačiau 2020 m. (galimai dėl COVID-19 įtakos) padidėjo. Gyventojų apklausos rodo per penkerius metus sumažėjusį dažną, nesaikingą alkoholio vartojimą, kuris kelia didžiausią žalą žmonių sveikatai.

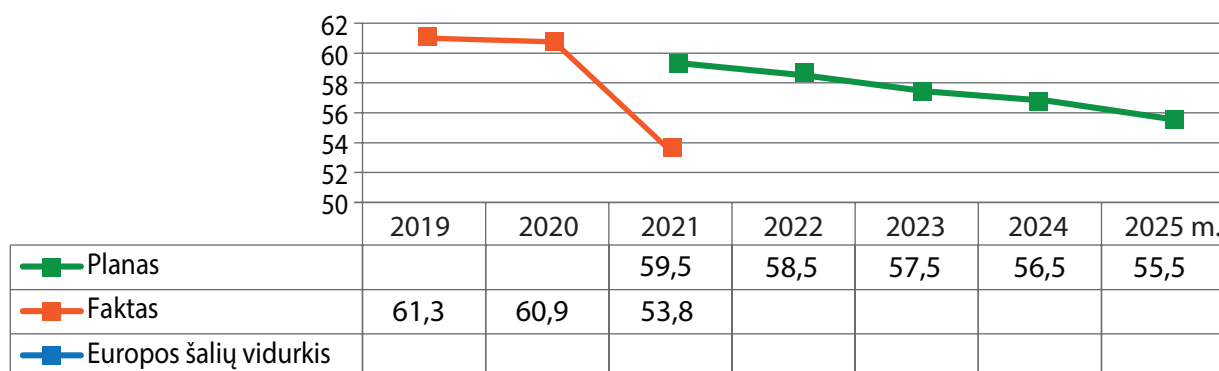

2 pav. Nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo mirusių asmenų skaičius 100 tūkst. gyventojų

Šaltinis: Higienos institutas

Nuo 2022 m. pasirinktas naujas efekto kriterijus – Higienos instituto skaičiuojamas nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo mirusių asmenų skaičius 100 tūkst. gyventojų. Atsižvelgiant į faktą, kad šis rodiklis yra naujas, jo planuojamos reikšmės pateikiamos nuo 2022 metų.

Lietuvoje 2021 m. nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo mirusių asmenų skaičius 100 tūkst. gyventojų siekė 2,8 (arba 80 mirties atvejų). Šis rodiklis daug nesiskyrė ir 2019 m., o 2020 m. buvo sumažėjęs iki 2,2/100 000 gyv.

3 pav. Mirtingumas nuo su rūkymu susijusių piktybinių navikų (mirusiųjų skaičius 100 tūkst. gyventojų)

Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra

Nuo 2021 m. pasirinktas naujas efekto kriterijus – Valstybės duomenų agentūros teikiamas rodiklis – mirtingumas nuo su rūkymu susijusių piktybinių navikų. Atsižvelgiant į faktą, kad šis rodiklis yra naujas, jo planuojamos reikšmės 2019 ir 2020 m. neplanuotos, o nuo 2021 m. suplanuotos remiantis rodiklio pokyčio tendencijomis 2017–2020 m. Planuojamas nuoseklus rodiklio reikšmės mažėjimas iki 2025 m. Pastebėtina, kad 2021 m. mirtingumas nuo su rūkymu susijusių piktybinių navikų sumažėjo daug daugiau, nei buvo planuota. Nesant moksliškai pagrįsto šio sumažėjimo paaiškinimo, darytina prielaida, kad tam turėjo įtakos Covid-19 pandemija bei mirčių nuo koronavirusinės infekcijos fiksavimas.

Valstybės duomenų agentūros duomenimis, nuo 2019 m. buvo stebimas mirtingumo nuo su rūkymu susijusių piktybinių navikų mažėjimas, o 2021 m. šis rodiklis sumažėjo 12 %, palyginti su 2020 m. Vyrų, mirusių nuo šių piktybinių navikų, 4 kartus daugiau nei moterų. Daugiau nei du trečdaliai (73 %) visų mirčių, kurių pagrindinė mirties priežastis yra su rūkymu susiję navikai, sudarė trachėjos, bronchų ir plaučių piktybiniai navikai. Likę piktybiniai navikai nėra tokia dažna mirties priežastis: lūpų burnos ertmės ir ryklės piktybiniai navikai – 20 %, gerklų piktybiniai navikai – 7 %. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos ir Europos sveikatos sistemų ir politikos stebėjimo centro parengtoje ir 2021 m. paskelbtoje sveikatos būklės Lietuvoje apžvalgoje nurodoma, kad didelis mūsų šalies gyventojų mirtingumas ir prasta sveikatos būklė daugiausia susiję su elgsenos rizikos veiksniais. Apskaičiuota, kad beveik pusė visų mirčių Lietuvoje galima susieti su elgsenos ir aplinkos rizikos veiksniais, įskaitant su mityba susijusius rizikos veiksnius, tabako ir alkoholio vartojimą ir mažą fizinį aktyvumą.

1.1 priemonė: Stiprinti gyventojų psichikos sveikatą bei plėtoti psichoaktyviųjų medžiagų ir kitų priklausomybę sukeliančių veiksnių kontrolę ir vartojimo prevenciją

NTAKD dalyvavo rengiant 2022–2030 m. PP priemonės „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija, ankstyvoji intervencija, pagalba ir žalos mažinimas“ projektus ir teikė informaciją apie su psichoaktyviųjų medžiagų prevencija susijusias veiklas Sveikatos apsaugos ministerijai. Buvo pateikti 5 poveiklių (Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo ankstyvosios intervencijos programos; Žemo slenksčio paslaugų plėtra narkotines medžiagas vartojantiems asmenims; Psichoaktyviųjų medžiagų prevencijos ir žalos mažinimo priemonių taikymas jaunimo pasilinksminimo vietose, ypač naktinio miesto aplinkoje; Nacionalinė metimo rūkyti pagalbos telefoninė linija; Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos kokybės ir veiksmingumo didinimas) finansinio poreikio skaičiavimai ir preliminarus lėšų skirstymas pagal metus ir ketvirčius. Veiklos dar nepradėtos įgyvendinti. Planuojama, kad 2023 m. NTAKD pradės įgyvendinti 4 poveikles:

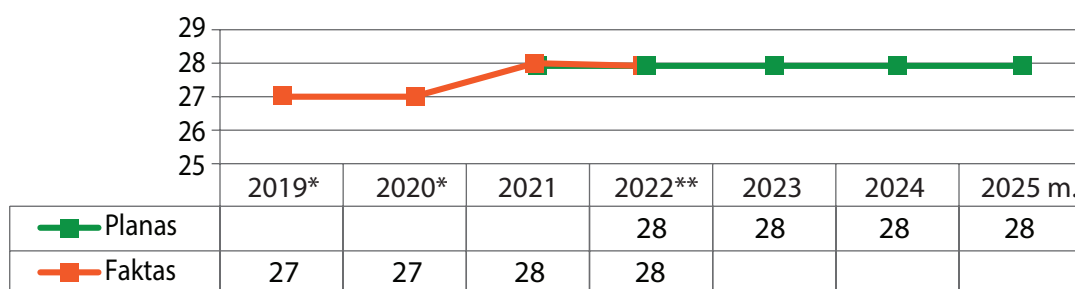
- Nacionalinė metimo rūkyti pagalbos telefoninė linija;
- Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo ankstyvosios intervencijos programos;

- Psichoaktyvių medžiagų prevencijos ir žalos mažinimo priemonių taikymas jaunimo pasilinksminimo vietose;
- Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos kokybės ir veiksmingumo didinimas.

2 uždavinys. PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ PAKLAUSOS IR ŽALOS MAŽINIMAS

POVEIKIO RODIKLIS

4 pav. Lietuvos gyventojų, nurodžiusių, kad yra labai gerai informuoti apie galimas narkotikų, tabako ar alkoholio vartojimo pasekmes, dalis nuo visų apklaustųjų, procentais

*2016 m. GPS tyrimo duomenys

**2021 m. GPS tyrimo duomenys

Šaltinis: Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo bendrojoje populiacijoje (GPS) tyrimas

Visuomenės informuotumas apie psichoaktyvių medžiagų vartojimo pasekmes ir sąmoningumas yra svarbūs prevencijos elementai, taigi NTAKD nuosekliai dirbo siekdamas, kad gyventojai būtų informuojami tikslinai, metodiškai teisingai ir jiems būtų pateikiama naujausia pritaikyta informacija. 2021 m. NTAKD užsakymu vykdymo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo bendrojoje populiacijoje (GPS) tyrimo duomenimis, 28 % apklaustųjų teigė, kad yra labai gerai informuoti apie galimas narkotikų, tabako ar alkoholio vartojimo pasekmes. Tokią pat labai gerai informuotų gyventojų dalį siekiama išlaikyti kasmet.

2.1 priemonė: Plėtoti ir didinti mokslo įrodymais grįstų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos, ankstyvosios intervencijos bei žalos mažinimo priemonių įvairovę, pasiūlą, aprėptį ir prieinamumą atsižvelgiant į tikslinių grupių poreikius, skatinant jas palaikyti savo fizinę, psichinę ir socialinę gerovę

Prevencijos kokybės gerinimas

Siekiant vykdyti įrodymais grįstą ir kokybišką psichoaktyviųjų medžiagų (toliau – PAM) vartojimo prevenciją, diegiama ENNSC parengta „Europos prevencijos programa“ bei tobulinamos specialistų, koordinuojančių ir vykdančių PAM prevencijos veiklas savivaldybėse, kompetencijos. 2022 m. gruodžio 6–7 dienomis NTAKD surengė 16 akad. val. mokymus „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos kokybės užtikrinimas“, kuriuose dalyvavo specialistai iš 24 savivaldybių – savivaldybių gydytojai, jaunimo reikalų koordinatoriai, savivaldybių visuomenės sveikatos biurų atstovai, tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriai bei savivaldybių narkotikų kontrolės komisijų atstovai.

Koordinuojant prevencijos vykdymą šalies savivaldybėse (dalyvavo 57 savivaldybės), surinkti duomenys apie bendrosios, tikslinės ir atrankinės PAM vartojimo prevencijos vykdymą Lietuvos savivaldybėse. Apibendrinta informacija pateikta ENNSC bei naudojama Lietuvos poreikiams, pristatyta Lietuvos Respublikos Seime. 81 % savivaldybių PAM prevenciją yra įtraukę į savo strateginius planavimo dokumentus. Daugumoje (93 %) savival-

dybių yra alternatyvių nemokamų veiklų PAM vartojimui. 79 % savivaldybių vykdomos tikslinės ar atrankinės PAM prevencijos priemonės pažeidžiamoms asmenų grupėms.

Iškilus elektroninių cigarečių rūkymo problematikai tarp moksleivių, NTAKD parengė medžiagą ir surengė mokymus Lietuvos visuomenės sveikatos biurų specialistams, vykdančiams prevencinę veiklą mokyklose. Mokymuose pasidalinta naujausia informacija apie elektronines cigaretes, jų vartojimo tendencijas tarp jaunimo, veiksmingą prevenciją mokykloje, siekiant užkirsti kelią elektroninių cigarečių vartojimui, taip pat pateiktos rekomendacijos užsiėmimui su mokiniais el. cigarečių tema. Mokymuose dalyvavo 280 visuomenės sveikatos specialistų.

Naudingi patarimai bei rekomendacijos

Siekiant padėti mokyklos bendruomenėms atpažinti rizikos ir apsauginius veiksnius, lemiančius PAM vartojimą, pateikti informaciją apie mokyklos veiksmus, mažinančius PAM vartojimą, kaip atpažinti PAM vartojantį ar nuo jų apsvaigusį mokinį bei rekomenduojamą veiksmų seką, įvykus incidentui, bei į ką atsižvelgti ir kokių veiksmų imtis ir pagalbos priemonės jauniems asmenims, eksperimentuojantiems, nereguliariai vartojantiems alkoholį ir/ar narkotikus, parengtas metodinių rekomendacijų leidinys, skirtas mokykloms.

Siekiant padėti užtikrinti masinių renginių ir naktinių pasilinksminimo vietų pramogų saugumą nuo PAM vartojimo, parengtas atnaujintas rekomendacijų leidinys pasilinksminimo vietų vadovams ir masinių renginių organizatoriams „Naktinis gyvenimas ir psichoaktyviosios medžiagos“. Leidinyje pateikiamos rekomendacijos renginio aplinkai, bendradarbiavimui su kitomis įstaigomis (pvz., policija, diskotekų vedėjais), informacijos sklaidai lankytojams, žalos mažinimo priemonių užtikrinimui.

Ankstyvosios intervencijos programos jaunimui testinis koordinavimas

Diegiama šalies mastu Ankstyvosios intervencijos programa yra viena iš pagalbos priemonių 14–21 metų jaunuoliams, eksperimentuojantiems ar nereguliariai vartojantiems alkoholį ir / ar narkotikus. Šios programos tikslas – motyvuoti jaunuolius atsisakyti šių medžiagų vartojimo, kol dar nėra susiformavusi priklausomybė. NTAKD, kaip ankstyvosios intervencijos programos koordinatorius, yra atsakingas už ankstyvosios intervencijos programos kokybės užtikrinimą bei specialistų, vykdančių ankstyvosios intervencijos programą, kompetencijų tobulinimą. Siekiant jiems suteikti teorinių ir praktinių žinių bei įgūdžių, kaip efektyviai dirbti su 14–21 metų amžiaus jaunais asmenimis, kurie eksperimentuoja, nereguliariai vartoja PAM, periodiškai organizuojami mokymai specialistams, supervizijos, metodinės konsultacijos. NTAKD suorganizavo 2 mokymus, kuriuos baigė ir įgijo teisę dirbti pagal ankstyvosios intervencijos programą 53 specialistai. 2 savivaldybių visuomenės sveikatos biurai su NTAKD pagalba suorganizavo mokymus savo specialistams, kuriose teisę vesti AI programą įgijo 40 specialistų. Taip pat buvo organizuotos 2 supervizijos specialistams, vedantiems ankstyvosios intervencijos programos užsiėmimus. Jose dalyvavo 27 specialistai.

Siekiant užtikrinti tikslinių grupių, dirbančių su jaunimu ir galinčių nukreipti į ankstyvosios intervencijos programą, informavimą apie šių paslaugų teikimą, Policijos departamentui prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – PD) bei teisėtvarkos institucijoms išplatintas pranešimas apie ankstyvosios intervencijos paslaugų teikimą bei išsiųsta informacinė medžiaga (po 100 lankstinukų 10 apskričių vyriausiesiems policijos komisariatams).

Tikslinės prevencijos ir žalos mažinimo priemonės

Minint Pasaulinę dieną be tabako gegužės 31 d., kartu su PSO atstovybe Lietuvoje organizuota spaudos konferencija apie rūkymo tendencijas, žalą žmogui ir aplinkai bei pasidalinta sėkmingai organizuotos akcijos „Ženk nerūkęs“ rezultatais. Mėnesį vykdyta akcija „Ženk nerūkęs“ kvietė jaunimą vietoje rūkymo rinktis sveikesnę alternatyvą – ėjimą. Į socialinės akcijos viešinimą bei aktyvų dalyvavimą taip pat įsitraukė Lietuvos savivaldybių administracijos, visuomenės sveikatos biurai, psichologinės pedagoginės tarnybos, atviri jaunimo centrai bei atviros jaunimo erdvės, profesinio mokymo centrai, aukštojo ir bendrojo ugdymo įstaigos ir kt. Įstaigos ir organizacijos. Akcijos pasiekiamumas per socialinius tinklus ir žiniasklaidos kanalus – apie 1,5 mln. Lietuvos gyventojų; „Ženk nerūkęs“ dalyvių skaičius - virš 11,2 tūkst., tarp kurių – daug mokyklų bei jaunimo bendruomenių atstovų. Parengtos ir dalyviams išplatintos keturios tikslinės žinutės, skatinančios rinktis gyvenimą nerūkant.

2022 m. vasario 14–20 d. organizuota socialinė akcija „Vaikystė šešėlyje. Kalbėkime garsiai“ buvo siekiama atkreipti visuomenės dėmesį į problemas, su kuriomis susiduria alkoholį vartojančių tėvų šeimose augę ir dabar jau suaugę vaikai, paskatinti garsiai apie tai kalbėti ir kreiptis pagalbos. Parengtas plakatas akcijai „Vaikystė še-

šėlyje. Kalbėkime garsiai“ bei bendradarbiaujant su nevyriausybine organizacija, asociacija „Suaugę alkoholikų vaikai“ išplatintos šešios unikalios istorijos, parengtas ir bendradarbiaujant su portalu Lrytas.lt išplatintas pranešimas spaudai „Su tėvais alkoholika užaugusius vaikus slegia šeimos gėda: padėkime jiems ištrūkti“. Apie akciją el. paštu informuoti visi visuomenės sveikatos biurai.

Lietuvoje 5 metus muzikos festivaliuose įgyvendinama viena iš pozityvių ir inovatyvių veiklų – edukacinė iniciatyva „Saugi erdvė“ („Be Safe Lab“), skatinanti festivalių lankytojus rūpintis savo ir aplinkinių sveikata bei prisidedanti prie jų sąmoningumo didinimo. 2022 m. edukacinė iniciatyva „Saugi erdvė“ lankėsi penkiuose festivaliuose: „Yaga Gathering“ Varėnos raj., „Ant bangos“ Neringoje, „Karklė“ Klaipėdoje, „Granatos“ Kaišiadorių raj. ir „Loftas fest“ Vilniuje. NTAKD kartu su edukacinės iniciatyvos „Saugi erdvė“ skirtinguose sektoriuose dirbančių profesionalų komanda, kurią sudaro koalicijos „Galiu gyventi“, asociacijos „Demetra“, UAB „Alkotesteris“, Krizių įveikimo centro atstovai ir savanoriai, dalyvavo trijuose festivaliuose – „Yaga gathering“, „Granatos“ ir „Loftas fest“. Juose didintas muzikos festivalių lankytojų sąmoningumas apie galimas rizikas, susijusias su PAM vartojimu, ir motyvavimas kreiptis pagalbos į profesionalus bei apmokytus ir parengtus savanorius. Edukacinės iniciatyvos „Saugi erdvė“ informacinę palapinę muzikos festivalyje „Yaga gathering‘22“ aplankė apytiksliai 400, „Ant bangos 2022“ – 500, „Granatos Live“ – 900, „Karklė“ – 1500, „Loftas fest“ – 500 renginio dalyvių. Siekiant įvertinti Lietuvos muzikos festivalių lankytojų PAM vartojimo paplitimą, požiūrį į galimus pokyčius formuojant narkotikų politiką Lietuvoje, taip pat informavimo, konsultavimo PAM vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais bei pagalbos apsaigusiesiems nuo šių medžiagų poreikį muzikos festivaliuose, sukurta, išbandyta ir validuota festivalių lankytojų apklausos anketa. 2023 m. NTAKD planuoja atlikti festivalių lankytojų tyrimą.

Rugsėjo mėn. NTAKD surengė diskusiją su asocijuotų struktūrų atstovais, darbuotojais, atsakingais už darbuotojų saugą ir sveikatą, valstybės institucijų, darbuotojų ir darbdavių organizacijų atstovais „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija darbo vietoje“. Darbdaviams NTAKD pristatė 2014 m. ir 2021 m. vykdytų darboviečių tyrimų, kuriais siekta iš darboviečių atstovų surinkti daugiau informacijos apie Lietuvoje vykdomas PAM vartojimo prevencijos priemones darbo vietose, rezultatus. Panelinėje diskusijoje dalyviai pasidalino savo patirtimi ir įžvalgomis apie PAM prevencijos galimybes darbo vietoje, aptarė PAM vartojimo situaciją, prevencijos poreikį, dalijosi gerąja patirtimi.

Vienas svarbių NTAKD atliekamų darbų – patrauklus ir lengvai prieinamas įrankių taikymas ir nuolat atnaujinamos trys NTAKD interneto svetainių, skirtų vaikams ir jaunimui (www.askritiskas.lt), metantiems rūkyti (www.nerukysiu.lt) ir tėvams (www.kaveikiavaikai.lt), turinys, vykdoma komunikacija socialiniuose tinkluose bei interneto svetainių lankytojų konsultavimas.

Komunikacija su jaunimu socialiniuose tinkluose 50 įvairaus turinio žinučių pasiekė daugiau nei **46 tūkst.** asmenų

Informaciją apie psichoaktyvias medžiagas, turiningo laisvalaikio praleidimo būdus ir pagalbos galimybes gavo **12 tūkst.** svetainės lankytojų

Komunikacija su socialinių tinklų lankytojais 68 įvairaus turinio žinutėmis pasiekė daugiau nei **195 tūkst.** asmenų

Informaciją apie rūkymo žalą ir pagalbos mesti rūkyti galimybes gavo **31 tūkst.** svetainės lankytojų

Komunikacija su tėvais ir mokyklos atstovais socialiniuose tinkluose 53 įvairaus turinio žinutėmis pasiekė daugiau nei **128 tūkst.** asmenų

Informaciją apie tai, kaip apsaugoti vaikus nuo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo, kaip geriau suprasti savo vaikus ir skatinti juos gyventi sveikai, gavo **8 tūkst.** svetainės lankytojų

nerūkyšiu.lt

3 uždavinys. PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ PASIŪLOS MAŽINIMAS

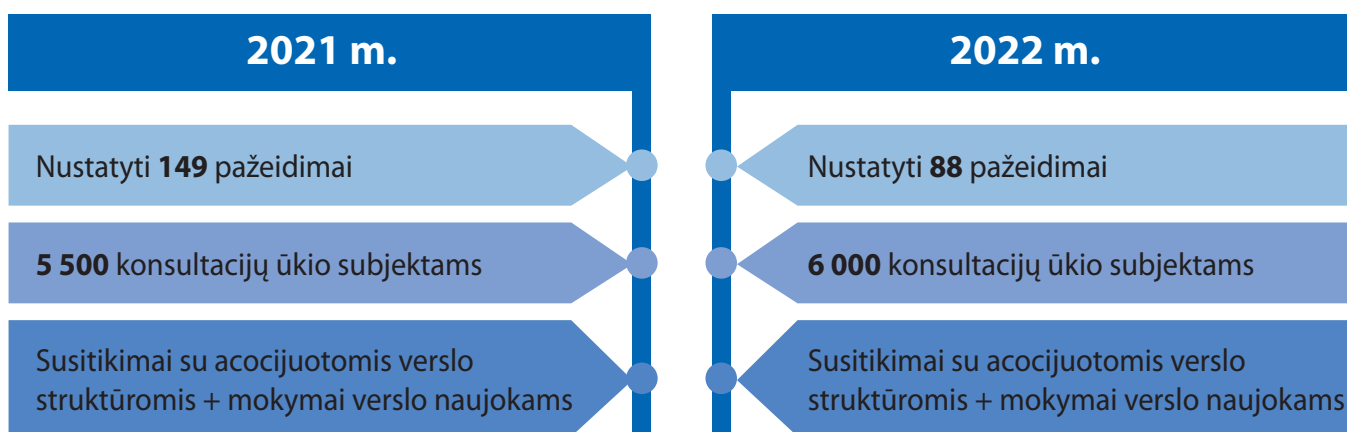
POVEIKIO RODIKLIS. Įgyvendintų Priežiūros veiklos pažangumo vertinimo tyrime (Švieslėntė) nustatytų priemonių dalis, procentais.

Ekonomikos ir inovacijų ministerija periodiškai atlieka ūkio subjektų veiklos priežiūros srities stebėseną. NTAKD įvykdytos pažangos vertinimas buvo atliekamas 2018 m. ir 2020 m. 2018 m. nustatytas **4,92** pažangumo indeksas, o 2020 m. dėl įgyvendintų naujų priemonių pažangumo indeksas jau siekė **8,30 (pokytis 3,28)**, tai leido NTAKD pasiekti pažangumo dinamikoje įvertinimą **B+**. 2022 m. tyrimo apibendrintus rezultatus numatoma gauti tik 2023 metų gegužės mėn.

3.1 priemonė: Veiksmingai koordinuoti ir vykdyti subjektų, kurių veikla susijusi su narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei jų pirmtakų, tabako gaminių ir su jais susijusių gaminių ir alkoholio teisėta apyvarta, veiklos priežiūrą

Efektyvus, į pažeidimų prevenciją alkoholio ir tabako gamybos bei tiekimo rinkai srityje orientuotas ūkio subjektų konsultavimas

Konsultavimo tikslas – operatyviai ir sistemiskai, reaguojant į susidariusią situaciją rinkoje, išvengti galimų teisės aktų pažeidimų. Pagrindinis prioritetas buvo skiriamas ne ekonominių sankcijų taikymui, o ūkio subjektų, jų asocijuotų struktūrų bei verslo naujokų konsultavimui bei mokymui, nes tokia vykdoma prevencinė veikla padeda efektyviai išvengti galimų Alkoholio kontrolės įstatymo (toliau – AKĮ) ir Tabako, tabako gaminių ir su jais susijusių gaminių kontrolės įstatymo (toliau – TKĮ) pažeidimų ir toks veiklos pobūdis pasiteisino, nes padėjo 41 % sumažinti pažeidimų skaičių nuo 149 pažeidimų 2021 m. iki 88 – 2022 m. Prisidėjus papildomų funkcijų dėl neapdoroto tabako bei pluoštinių kanapių tabako gaminių ir su jais susijusių gaminių priežiūros srities, padidėjo ir NTAKD suteikiamų konsultacijų skaičius iki 6000 tiek žodžiu, tiek raštu, taip pat, kaip jau tapo įprasta, organizuota daug susitikimų gyvai bei nuotoliniu būdu su ūkio subjektais ir asocijuotomis verslo struktūromis, kurių metu buvo pasikeista aktualia ir naudinga informacija bei buvo sprendžiami rūpimi verslui klausimai (5 pav.).

5 pav. Veiklos pokyčiai alkoholio ir tabako priežiūros srityje

NTAKD atliko iš viso 158 ūkio subjektų, veikiančių alkoholio ir tabako gamybos bei prekybos srityje, patikrinimų, iš kurių planiniai – 71, neplaniniai – 87. Pagrindinis dėmesys buvo skiriamas pažeidimų prevencijai bei konstruktyvaus dialogo vystymuisi su verslu, siekiant ūkio subjektus sulaikyti nuo AKĮ, TKĮ pažeidimų darymo, o dėl ekonominių sankcijų skyrimo buvo laikomasi nuomonės, kad jos turi būti taikomos tik kraštutiniu atveju, kai visos kitos priemonės jau buvo išnaudotos ir nedavė rezultatų, kokių buvo tikimasi.

Atsižvelgiant į verslo subjektų poreikį gauti ir keistis reikalinga informacija, nuolat turėti aktualiausią informaciją apie padėtį tabako bei alkoholio rinkoje, NTAKD daug dėmesio skyrė bendravimui su asocijuotomis verslo struktūromis, veikiančiomis alkoholio ir tabako gamybos ir prekybos srityje. Vyksta konstruktyvus ir abipusiai

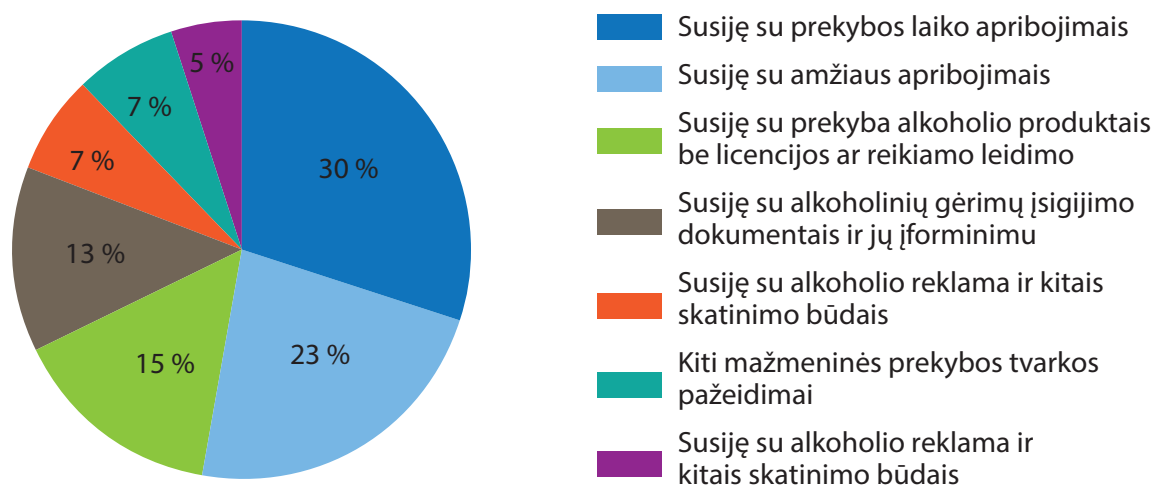
naudingas bendradarbiavimas su šiomis asocijuotomis verslo struktūromis: Lietuvos prekybos įmonių asociacija, Lietuvos alkoholinių gėrimų gamintojų ir importuotojų asociacija, Nacionaline tabako gamintojų asociacija bei kitomis.

Taip pat NTAKD skyrė ypatingą dėmesį verslo naujokams, t. y. naujai įsisteigusioms įmonėms, veikiančioms alkoholinių gėrimų gamybos ir prekybos srityse, ir organizavo jiems mokymus, kurių metų buvo pateikta metodinė medžiaga, susijusi su veiklos vykdymu. Kadangi tokių mokymų poreikis yra didžiulis, NTAKD yra numatęs šiuos mokymus vykdyti toliau ir tokiu būdu prisidėti prie pažeidimų išankstinės prevencijos bei metodinės pagalbos suteikimo.

Konsultavimo, mokymų bei bendravimo su asocijuotomis verslo struktūromis strategijos pasiteisina ir duoda rezultatų, todėl ir ateityje numatoma šias veiklas tęsti, kartu ieškant naujų dialogo su verslu formų.

Operatyvi, į rinkos pokyčius reaguojanti ūkio subjektų veiklos priežiūra

NTAKD kiekvienais metais vykdo aktyvią veiklą alkoholio pasiūlos mažinimo srityje ir tai neabejotinai prisideda prie mažėjančio alkoholio vartojimo. Siekdamas užtikrinti efektyvią ir operatyvią AKĮ reikalavimų priežiūrą, NTAKD organizavo ir atliko su kitomis priežiūros institucijomis patikrinimus bei vykdė kitus būtinus veiksmus, prisidėjusius prie efektyvaus alkoholio gamybos ir prekybos priežiūros vykdymo.

6 pav. 2022 m. AKĮ pažeidimų struktūra, procentais

2022 m. buvo nustatyta tik 60 AKĮ pažeidimų, o 2021 m. jų buvo nustatyta 134. Daugiau nei dvigubai sumažėjęs pažeidimų skaičius rodo, kad situacija gerėja ir NTAKD taikomos prevencijos priemonės pasiteisina. Tai siejama su pastebima nauda dėl padidėjusio NTAKD atliekamo prevencinio darbo ir konsultacijų, todėl verslo subjektai tampa atsakingesni ir sąmoningesni.

AKĮ pažeidimų analizė parodė, kad probleminės sritys ūkio subjektų priežiūroje išlieka prekyba alkoholiniais gėrimais draudžiamu laiku, apribojimai, susiję su pirkėjų amžiumi bei prekyba tinkamai nesutvarkius dokumentacijos, t. y. be licencijų ar neturint reikiamo leidimo arba alkoholinių gėrimų įsigijimo dokumentų (6 pav.). Pažeidimai, susiję su prekyba alkoholiniais gėrimais draudžiamu laiku, ir toliau pirmauja, tačiau 2022 m. pastebimas nuo 2021 m. besitęsiantis šių pažeidimų sumažėjimas iš bendro pažeidimų skaičiaus nuo 35 % iki 30 %. Tai rodo, kad NTAKD skiriamas dėmesys ir taikomos priemonės šios pažeidimų rūšies prevencijai duoda rezultatų ir pradėtus darbus reikia tęsti.

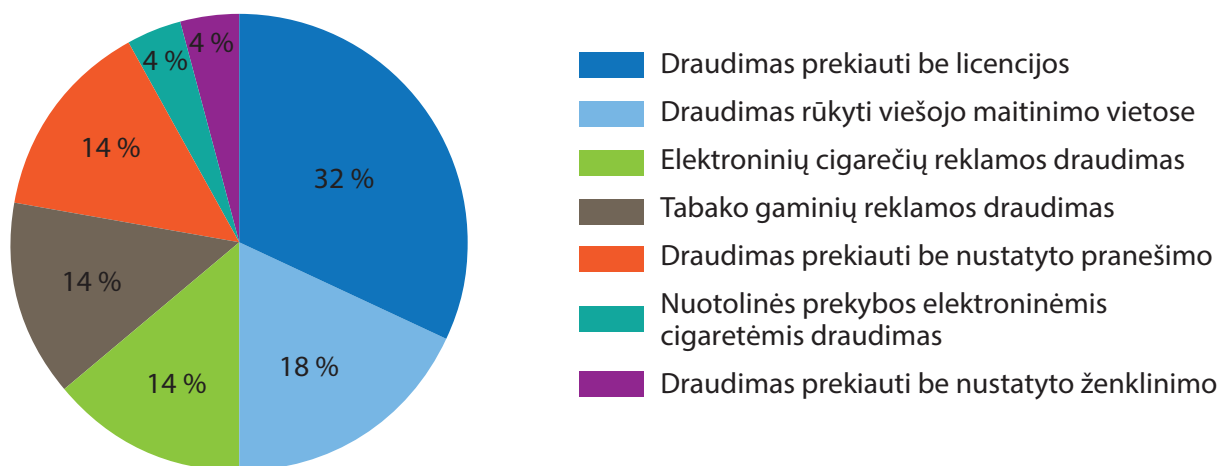
Nors didelį rūpestį kelia pažeidimų, susijusių su alkoholinių gėrimų pardavimu asmenims, jaunesniems nei 20 metų, tačiau džiugina jų skaičiaus sumažėjimas nuo 34 % 2021 m. iki 23 % 2022 m. Tai rodo, kad susitikimai su asocijuotomis verslo struktūromis, veikiančiomis alkoholio prekybos srityje, buvo rezultatyvūs ir ūkio subjektai atsakingiau ėmė laikytis AKĮ nustatytos pardavimo tvarkos.

Nerimą kelia, kad dvigubai padaugėjo pažeidimų, susijusių su prekyba tinkamai nesutvarkius dokumentacijos, t. y. be licencijų ar neturint reikiamo leidimo arba alkoholinių gėrimų įsigijimo dokumentų. 2021 m. jų buvo

kartu sudėjęs 12 %, o 2022 m. jau 28 % iš bendro AKĮ pažeidimų skaičiaus. Tai rodo, kad kai kurie ūkio subjektai visgi kartais dar aplaidžiai laikosi teisės aktų ir reikėtų tęsti prevencinį darbą šioje srityje.

Tabako pasiūlos mažinimo srityje NTAKD veikė labai aktyviai, operatyviai reagavo į rinkos pokyčius, atsižvelgė į naujoviškų tabako gaminių ir elektroninių cigarečių spartų populiarėjimą šalyje. NTAKD prioritetas šioje srityje ir toliau išlieka tas pats – interneto erdvės stebėsena, kadangi pagrindiniai pažeidimai padaromi būtent ten ir, kol galioja elektroninių cigarečių ir jų pildyklių reklamos bei nuotolinės prekybos draudimas, ši vieta tebėra patraukli tiek pardavėjams, tiek pirkėjams, ypač jaunimo amžiaus kategorijoje.

Atliekant ūkio subjektų veiklos patikrinimus bei taikant poveikio priemones už teisės aktų pažeidimus, 2022 m. buvo nustatyta 28 TKĮ pažeidimų, o 2021 m. buvo nustatyta tik 15. Vos ne dvigubai padidėjęs pažeidimų skaičius rodo, kad situacija šioje srityje išlieka įtempta ir NTAKD būtina taikyti aktyvesnes prevencijos priemones. Pažeidimai, susiję su elektroninėmis cigaretėmis ir jų pildyklėmis, labai sumažėjo ir sudaro 18 % visų 2022 m. NTAKD nustatytų TKĮ pažeidimų, o 2021 m. jų dalis sudarė 26 % (7 pav.). Tačiau, atsižvelgdamas į esamą pažeidimų situaciją, NTAKD mato būtinybę ir toliau tobulinti teisės aktus, siekiant mažinti šių gaminių prieinamumą ir užkardyti internetinėje erdvėje daromus pažeidimus.

7 pav. 2022 m. TKĮ pažeidimų struktūra, procentais

2022 m. didžiausią TKĮ dalį sudaro pažeidimai, susiję su kitais tabako gaminių ir su jais susijusių gaminių apribojimais – su prekyba be atitinkamos licencijos, iš anksto nepranešus apie gaminių tiekimą į rinką, be atitinkamo ženklinimo. Tokių pažeidimų dalis kartu sudėjęs sudaro 50 %. Tai rodo, kad nors ūkio subjektai žino jau ne vienus metus galiojančius teisės aktų reikalavimus, bet vis tiek juos bando pažeisti, tikėdamiesi būti nepastebėti ir išvengti ekonominių sankcijų taikymo, todėl būtina stiprinti švietimą šiuo klausimu bei skatinti ūkio subjektų socialinę atsakomybę. Taip pat su tomis pačiomis priežastimis sietinas ir antras pagal dažnumą 2022 m. nustatytas pažeidimas – draudimas vartoti tabako gaminius bei su jais susijusius gaminius viešojo maitinimo vietose. Ypač tai liečia kaljano tabako bei rūkomųjų žolinių gaminių rūkymą, tokių pažeidimų dalis sudaro 18 %.

NTAKD, nepaisydamas žmogiškųjų resursų trūkumo, užtikrino intensyvią bei efektyvią ir savalaikę jam paskirtos srities priežiūrą, siekdamas sumažinti galimas grėsmes, užkardyti pažeidimus ir apsaugoti visuomenę nuo žalingo tabako gaminių poveikio.

Pagrįsta teisės aktų taikymo praktika

NTAKD visada labai atsakingai ir kruopščiai vykdo AKĮ ir TKĮ pažeidimų bylų tyrimus. 2022 m. priimta 60 nutarimų taikyti ekonomines sankcijas ūkio subjektams, iš jų 46 nutarimai dėl AKĮ ir 14 dėl TKĮ pažeidimų. 2021 m. jų buvo 111, iš jų 101 buvo dėl AKĮ, 10 dėl TKĮ. Vilniaus apygardos administracinis teismas ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas per 2022 m. išnagrinėjo 15 administracinių bylų, kuriose ūkio subjektai ginčijo NTAKD priimtų nutarimų teisėtumą ir pagrįstumą – visais atvejais teismai pareiškėjų skundus atmetė ir paliko galioti NTAKD priimtus nutarimus, tik vienoje byloje buvo panaikintas NTAKD nutarimas, t. y. laimėtų teismuose bylų rodiklis yra 93 %.

Kiekvienais metais laimėtų bylų procentas išlieka aukštesnis nei 90 %, ūkio subjektai vis rečiau skundžia priimtus nutarimus, o tai reiškia NTAKD specialistų teisingą ir profesionalų teisės aktų taikymą. Suformuota ir apibendrinta teismų praktika pateikiama NTAKD teikiamuose spaudos pranešimuose bei parengtose rekomendacijose, su ja supažindinami ūkio subjektai, valstybinių institucijų atstovai konsultacijų, mokymų metu bei atliekamų patikrinimų metu.

Pagal prioritetus atlikti ūkio subjektų, vykdančių didmeninę prekybą tabako gaminiais ir elektroninėmis cigaretėmis, patikrinimai

Prioritetas vykdant ūkio subjektų planinius patikrinimus, vertinant riziką bei atsakingai reaguojant į naujus iššūkius, 2022 m. buvo skiriamas ūkio subjektams, vykdančioms didmeninę prekybą tabako gaminiais ir elektroninėmis cigaretėmis, taip pat atsižvelgiant į rizikos vertinimo metu nustatytą rizikingumo laipsnį. Atsižvelgiant į tai, buvo atlikta 72 % rizikingiausių ūkio subjektų planinių patikrinimų, 20 % mažo rizikingumo ūkio subjektų planinių patikrinimų, palyginti su visais planiniais patikrinimais, t. y. patikrintos planuotos didelės rizikos, vidutinio ir mažo rizikingumo įmonės iš numatytų ūkio subjektų planinių patikrinimų 2022 m. planuose. Vykdančių ūkio subjektų planinius patikrinimus, pirmenybė visada yra teikiama patikrinimams, pateikiant užpildyti Atitikties deklaraciją, kurioje ūkio subjektas atsako į klausimus ir deklaruoja savo vykdomos veiklos teisės aktų atitikimą. Tokiu būdu mažiausiai trikdoma ūkio subjekto veikla ir sukeliamą minimali administracinė našta, todėl taip buvo tikrintos didžioji dalis įmonių iš planuotų 77, fiziniai patikrinimai buvo vykdomi tik ypatingais atvejais ir tikrinamos tik pačios rizikingiausios įmonės.

Kitų institucijų, vykdančių veiklą alkoholio ir tabako gamybos bei tiekimo rinkai priežiūros srityje, veiksmų koordinavimas

Nepaisant koronaviruso infekcijos (COVID-19 ligos) iššūkių, efektyvus psichoaktyviųjų medžiagų pasiūlos mažinimas reikalavo sutelktų įvairiose valstybinio valdymo srityse dirbančių institucijų horizontalios veiklos koordinavimo. Įgyvendinant AKĮ bei TKĮ nuostatas buvo išsikelti tikslai – sistemškai ir koordinuotai kelti kitų, vykdančių veiklą alkoholio ir tabako gamybos ir tiekimo rinkai priežiūros srityje, institucijų darbuotojų kompetenciją, formuoti vieningą AKĮ bei TKĮ taikymo praktiką.

2022 m. atlikta visų 60 Lietuvos savivaldybių apklausa, kurios tikslas – nustatyti savivaldybių administracijų vaidmenį užtikrinant 2021 m. AKĮ ir TKĮ nuostatų įgyvendinimą. Atsižvelgiant į gautus apklausos duomenis bei siekiant padėti efektyviau savivaldybėms vykdyti teisės aktuose nurodytas prevencijos priemones, buvo teikiami kiti siūlymai dėl veiklos tobulinimo. Periodiškai buvo organizuoti nuotoliniai mokymai Lietuvos savivaldybių administracijų valstybės tarnautojams ir darbuotojams aktualiais klausimais, susijusiais su alkoholio ir tabako gaminių priežiūros sritimi. Mokymų tikslas buvo suteikti reikalingą informaciją ir aptarti kylančias problemas bei surasti jų sprendimo būdus, taip pat užtikrinti vieningesnę procedūrų išduodant licencijas verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais, tabako gaminiais ir su jais susijusiais gaminiais laikymąsi.

Vykdančių savivaldybių administracijų licencijų išdavimo veiksmų stebėseną, 2021 m. buvo įvertintos 15-io-likoje savivaldybių išduotos licencijos. Patikrinus pateiktus licencijų išdavimo dokumentus, galima būtų teigti, kad kiekvienais metais mažėja savivaldybėse nustatomų pažeidimų išduodant licencijas, nes NTAKD reguliariai teikiamos konsultacijos, rekomendacijos ir mokymai labai prisideda prie savivaldybių darbuotojų kompetencijų ugdymo.

2022 m. organizuotos ir koordinuotos bendros priemonės tabako ir alkoholio produktų priežiūros srityje su kitomis kontroliuojančiomis institucijomis ir tai padėjo greitai ir efektyviai vykdyti ūkio subjektų kontrolę. Nuo liepos 1 d. įsigaliojus skonių draudimui elektroninių cigarečių skysčiuose, NTAKD aktyviai bendradarbiavo ir teikė informaciją Valstybinei vartotojų teisių apsaugos tarnybai, kuriai pavesta šio TKĮ draudimo priežiūra. Tam, kad ūkio subjektai patirtų mažesnę administracinę naštą, tačiau atliekama priežiūra būtų efektyvi ir tikslingai mažinanti pažeidimų skaičių, NTAKD prioritetą visada teikia patikrinimams kartu su kitomis priežiūrą vykdančiomis institucijomis, ypač su PD, Valstybine mokesčių inspekcija ir pan., tokie patikrinimai sudarė, kaip ir ankstesniais metais, didžiąją dalį, t. y. 55 % visų 2022 m. atliktų patikrinimų. Bendri kontrolės veiksmai leido operatyviai keistis aktualia informacija bei dalintis gerąja praktika tarp kontrolės funkcijas atliekančių institucijų.

NTAKD aktyviai bendradarbiavo ir keitėsi informacija su Europos Komisija (EK) bei kitomis valstybėmis narėmis, padidėjusio bendradarbiavimo priežastis tebėra naujų produktų tabako rinkoje atsiradimas ir su tuo atsirandančios naujos spręstinios problemos. Taip pat dalyvavo PSO rengiamuose renginiuose dėl tabako ir alkoholio keliamos žalos ir šios problemos sprendimo būdų paieškos. Be to, NTAKD aktyviai dalyvavo Europos Komisijos kofinansuojamame projekte „Bendrieji veiksmai tabako kontrolėje 2“, kurio pagrindinis tikslas – padėti ES valstybėms narėms įgyvendinti Tabako produktų direktyvos ir Tabako reklamos ir rėmimo direktyvos nuostatas. NTAKD dalyvauja 2-oje darbo grupėse – WP8 (aplinkos be tabako dūmų sukūrimas ir tabako reklamos, skatinimo ir rėmimo teisinis reglamentavimas) ir WP9 (gerosios praktikos plėtojimas ir efektyvi bei nuosekli tabako „žaidimo strategija“ („endgame strategy“).

NTAKD tebėra pagrindinė institucija Lietuvoje, kuri renka ir teikia duomenis EK apie Tabako produktų direktyvos įgyvendinimą šalyje. Teikiami duomenys EK bus analizuojami ir naudojami siekiant nustatyti Tabako produktų direktyvos aktualumą bei galimiems pakeitimams.

Apibendrinus vykdomas priemones, darytina išvada, kad alkoholio, tabako ir su tabako gaminiais susijusių gaminių sektoriuje veikia NTAKD sukurtas efektyvus ūkio subjektų veiklos priežiūros bei pažeidimų prevencijos mechanizmas, kuris nuolat tobulinamas.

Narkotinių ir psichotropinių medžiagų naudojimas pramonėje

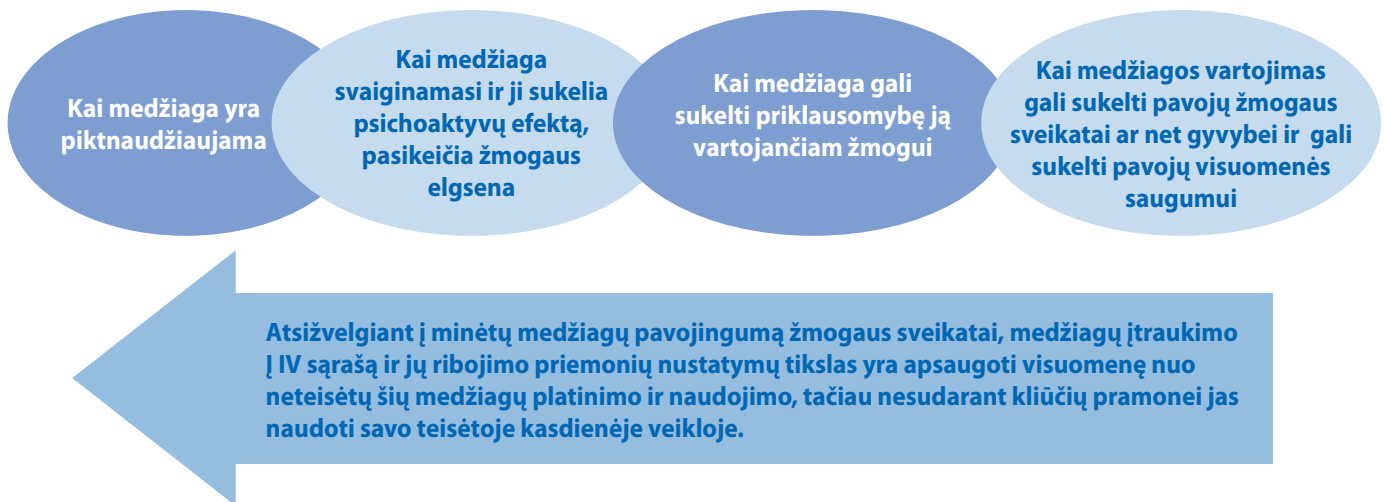
Siekiant užkirsti kelią piktnaudžiavimui šiomis medžiagomis, nes gali kilti žalingų padarinių ir pavojus žmogaus sveikatai, NTAKD jau ne vienus metus vykdo į narkotinių ir psichotropinių medžiagų IV sąrašą (toliau – IV sąrašas) įtrauktų medžiagų stebėseną ir ūkio subjektų veiklos priežiūrą (3 lentelė). Į Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. sausio 6 d. įsakymu Nr. 5 „Dėl Narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo“ patvirtintą IV sąrašą „Narkotinės ir psichotropinės medžiagos, leidžiamos vartoti medicinos tikslams ir (ar) naudoti pramonės, nesusijusios su farmacijos produktais, tikslams“ šiuo metu yra įrašytos 8 narkotinės ir psichotropinės medžiagos:

3 lentelė. Į IV sąrašą įrašytų narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašas:

1.	1,4-butanediolis (1,4-BD, 1,4-Butanediol)
2.	Butilnitritas (Butyl nitrite)
3.	Amilnitritas (Amyl nitrite)
4.	Cikloheksilnitritas (Cyclohexyl nitrite)
5.	Gama-butirolaktonas (GBL, Gamma-butyrolactone)
6.	Izobutilnitritas (Isobutyl nitrite)
7.	Izopropilnitritas (Isopropyl nitrite)
8.	Diazoto monoksidas (Diazoto oksidas, Nitrous oxide)

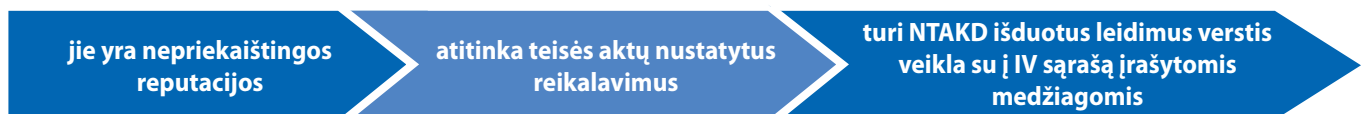
Dėl labai riboto narkotinių ir psichotropinių medžiagų teisėto panaudojimo pramonėje, išskyrus farmacijos tikslus, 2022 metais į IV sąrašą nebuvo įtraukta nei viena nauja medžiaga.

I IV sąrašą medžiagos įrašomos vadovaujantis Jungtinių Tautų Organizacijos 1961 metų Psichotropinių medžiagų konvencijos nustatytais kriterijais:

8 pav. Į IV sąrašą medžiagų įrašymo kriterijai

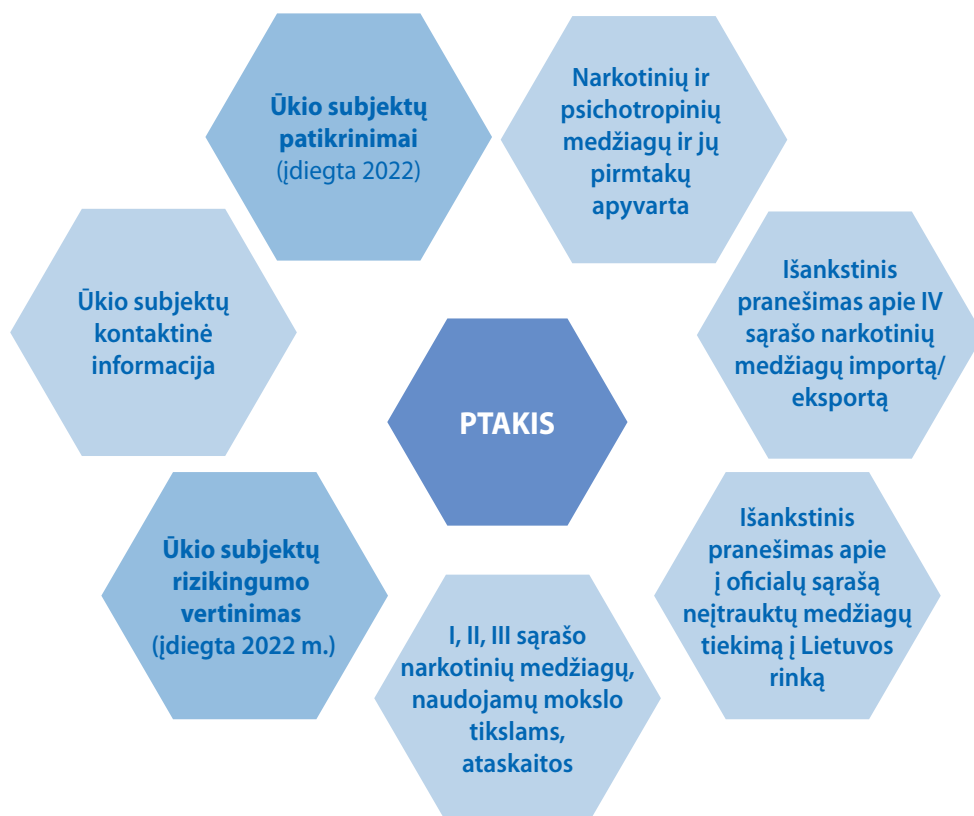
NTAKD nuolat stebi psichoaktyvų efektą turinčių medžiagų rinką, jų teisėtą pritaikymą, naudojimą pramonėje bei galimai neteisėtą piktnaudžiavimą jomis. IV sąrašas yra vienintelis narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašas, kuriame esančias medžiagas Lietuvos Respublikoje įsiregistravę juridiniai asmenys gali naudoti pramonės tikslams, jei:

Mažmeninė prekyba į IV sąrašą įrašytais medžiagomis yra draudžiama. Taip pat draudžiamas ir šių medžiagų siuntimas paštu. NTAKD vykdo visų juridinių asmenų, turinčių leidimus vykdyti veiklą su į IV sąrašą įrašytais medžiagomis, veiklos priežiūrą, organizuoja mokymus, konsultuoja vykdomai veiklai aktualiais klausimais. Be to, siekiama užtikrinti, kad IV sąrašo medžiagos būtų naudojamos pagal teisės aktų nustatytus reikalavimus, tikslus ir tik tais kiekiais, kurie reikalingi veiklai vykdyti ir vystyti. Lietuvoje yra išduoti 7 leidimai ūkio subjektams, kurie naudoja 3 skirtingas IV sąrašo medžiagas.

Inovatyvi stebėseną – svarbus darbo įrankis

Nuo 2018 m. duomenys apie sunaudotus prekursorių kiekius, jų paskirtį, vykdytus sandorius ir kita aktuali informacija iš ūkio subjektų kas ketvirtį yra renkama ir analizuojama Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) teisėtos apyvartos kontrolės informacinėje sistemoje (toliau – PTAKIS). PTAKIS padeda laiku ir tinkamai vykdyti narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) bei į oficialų sąrašą neįtrauktų medžiagų stebėseną ir kontrolę. Ši informacinė sistema periodiškai modernizuojama, atsižvelgiant į rinkos pokyčius narkotinių medžiagų pasiūlos srityje, narkotinių ir psichotropinių medžiagų prekursorių stebėseną vykdančių institucijų poreikius, teisės aktų reglamentavimo pokyčius bei ūkio subjektų, kaip sistemos naudotojų, teikiamas pastabas bei siūlymus sistemos naudojimui efektyvinti. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakus (prekursorius) bei į oficialų sąrašą neįtrauktas medžiagas naudojančios įmonės kas ketvirtį į PTAKIS informacinę sistemą teikia ataskaitas apie sunaudotas medžiagas, jų panaudojimo tikslus bei kiekius, vykdytus sandorius. 2022 m. per I, II ir III ketvirčius gautos ir įvertintos 1 386 ataskaitos. Be to, į oficialų sąrašą neįtrauktas medžiagas įsivežantys arba importuojantys į Lietuvą ūkio subjektai nuo 2021 m. teikia *išankstinį pranešimą apie planuojamą* šių medžiagų tiekimą Lietuvos rinkai. Pateikti 95 išankstiniai pranešimai.

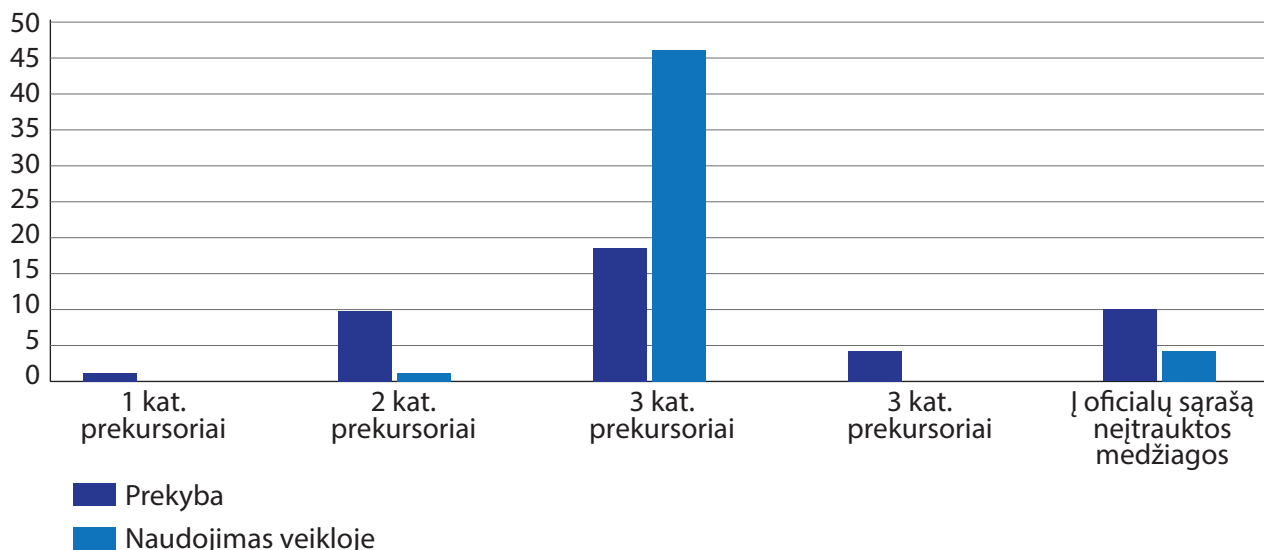
9 pav. PTAKIS generuojamos ataskaitos

Sveikatos apsaugos ministerijos užsakymu atliktas PTAKIS sistemos išorinis brandos vertinimas, kurio išvadoje nurodoma, kad sistema prižiūrima tinkamai, yra pastoviai modernizuojama ir efektyvinama. Atlikti sistemos efektyvinimo darbai – sukurtos ir aprobuotos 2 posistemės: Ūkio subjektų rizikos vertinimo ir Ūkio subjektų patikrinimų informacijos kaupimo. Atsižvelgiant į vartotojų pastabas ir atitinkamų teisės aktų reglamentavimo pokyčius, atlikti sistemos funkcijų optimizavimo darbai. Gautos ataskaitos yra informatyvios ir išsamios, duomenys analizuojami, sisteminami, peržiūrimi prieš atliekant ūkio subjektų patikrinimus veikos vietoje, tai leido sutrumpinti patikrinimo laiką net 20 %, kartu sumažinant administracinę naštą. Susisteminta informacija esant poreikiui pateikiama PD ir Muitinės departamentui prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (toliau – MD).

Pagal nustatytus veiklos prioritetus atlikti ūkio subjektų, kurie savo veikloje naudoja prekursorius, patikrinimai

Vykdant ūkio subjektų veiklos patikrinimus dėmesys buvo skirtas ūkio subjektams, kurie vykdo prekybą narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) ir dėl objektyvių priežasčių iki 2022 metų subjektai nebuvo tikrinti. Per atskaitomąjį laikotarpį atlikti 88 ūkio subjektų, savo veikloje naudojančių narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakus (prekursorius), planiniai patikrinimai, iš jų 18 patikrinimų atlikta vertinant ūkio subjektų užpildytas Atitikties nustatytiems reikalavimams deklaracijas. Ūkio subjektų veiklos vietoje atliekamų patikrinimų metu skiriamas laikas naujų darbuotojų apmokymams dirbti su PTAKIS, atsakoma į klausimus dėl prekursorių saugojimo ir duomenų apie apyvartą teikimo, mokoma atpažinti įtartinus sandorius.

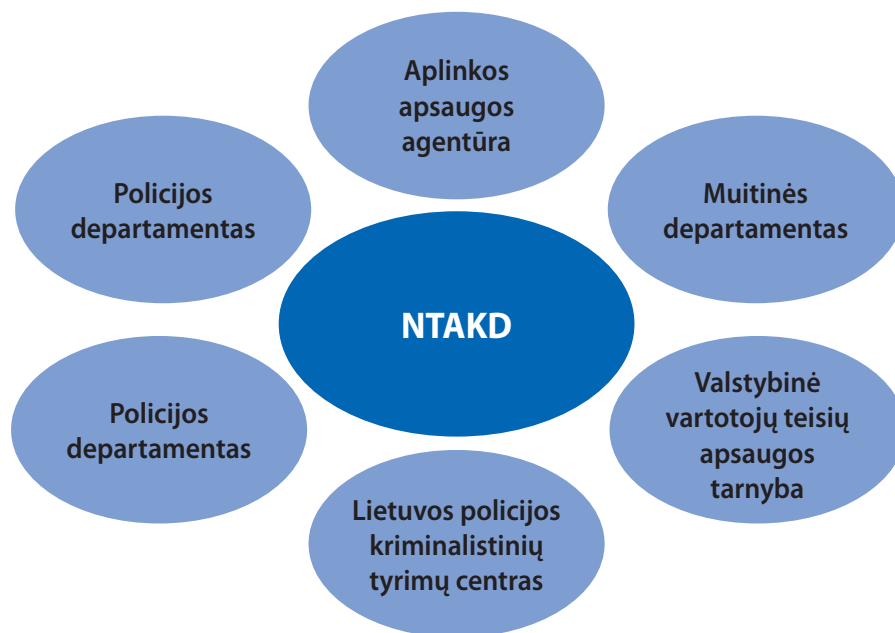
Atliekant patikrinimus tik vienoje įmonėje nustatytas reikšmingas teisės aktų neatitikimas. Turimais duomenimis, narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakus (prekursorius) savo veikloje naudojančios ūkio subjektai žino, kad tinkama šių medžiagų apsauga nuo neteisėto paėmimo yra būtina, todėl imasi visų reikalingų priemonių, kad šios cheminės medžiagos būtų naudojamos tik pagal paskirtį ir tik tais kiekiais, kurie yra būtini veiklai vykdyti bei vystyti.

10 pav. Patikrintų ūkio subjektų pasiskirstymas pagal apyvartoje turimų prekursorių kategorijas bei vykdomos veiklos pobūdį.

Priežiūros institucijų, vykdančių prekursorių kontrolę, veiksmų koordinavimas

NTAKD nuo 2020 m. organizuoja Tarpinstitucinės narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės veiksmų koordinavimo komisijos veiklą, kurios tikslas – efektyvi prekursorių teisėtos apyvartos kontrolė.

11 pav. Tarpinstitucinę narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės veiksmų koordinavimo komisiją sudarančios institucijos.

2022 m. vyko 2 šios komisijos posėdžiai. Atlikti šie esminiai darbai: iš Į oficialų sąrašą neįtrauktų medžiagų sąrašo išbrauktos 2 medžiagos, kurios EK deleguotaisiais reglamentais įtrauktos į narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) sąrašus, 1 nauja medžiaga įtraukta Į oficialų sąrašą neįtrauktų medžiagų sąrašą, taip pat 7 medžiagoms nustatyti rekomendaciniai dideli ir labai dideli kiekiai.

Cheminės medžiagos, įtrauktos į oficialų sąrašą įtrauktų medžiagų sąrašą	Cheminės medžiagos, išbrauktos iš oficialų sąrašą įtrauktų medžiagų sąrašo	Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakai (prekursoriai), kuriems nustatyti dideli ir labai dideli kiekiai
DEPAPD (Diethyl 2-(2-fenilacetil)propanedioatas) (Diethyl 2-(2-phenylacetyl)propanedioate) (CAS Nr. 20320-59-6)	Etil α-fenilacetoacetatą (EAPA) (Ethyl α-phenylacetoacetate) (KN kodas 2918 30 00, CAS Nr. 5413-05-8)	Etil α-fenilacetoacetatą (EAPA) (Ethyl α-phenylacetoacetate) (KN kodas 2918 30 00, CAS Nr. 5413-05-8)
	N-Fenilpiperidin-4-amino (4-Anilinopiperidine) (KN kodas 2933 39 99, CAS Nr. 23056-29-3')	Metilo 3-okso-2-(3,4-metilendioksifenil)butanoatas (MAMDPA)
		Dietil (fenilacetil)propandioatas (DEPAPD)
		Etil 3-(2H-1,3-benzodioksol-5-il)-2-metiloksiran-2-karboksilatas (PMK etilglicidatas)
		N-Fenilpiperidin-4-aminas (4-AP)
		tret-Butil 4-anilinopiperidin-1-karboksilatas (1-boc-4-AP)
		N-Fenil-N-(piperidin-4-il)propanamidas (norfentanilis)

12 pav. 2022 m. Tarpinstitucinės narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės veiksmų koordinavimo komisijos posėdžiuose svarstyty medžiagos.

Komisijos posėdžių metu aptartos MD, PD, Aplinkos apsaugos agentūros (toliau – AAA), Valstybinės vaistų kontrolės tarnybos prie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos ir NTAKD apsikeitimo duomenimis efektyvinimo galimybės ir poreikiai, 2023 m. ūkio subjektų, naudojančių narkotinių ir psichotropinių medžiagų prekursorius (pirmtakus) stebėsenos prioritetai, efektyviai kontrolei būtini teisės aktų pakeitimai. Taip pat aptartas bendradarbiavimo tarp AAA, MD ir NTAKD galimybės, vykdant muitinės specialistų ir ūkio subjektų mokymus.

13 pav. Vykdamas ūkio subjektų veiklos vietas patikrinimus aktyviai keičiamasi informacija ir duomenimis su MD ir PD.

NTAKD vykdė MD ir PD specialistams individualias konsultacijas dėl prižiūrimų ūkio subjektų vykdomos veiklos ir naudojamų medžiagų. MD pasienio postų darbuotojai buvo konsultuojami dėl importuojamų/eksportuojamų cheminių medžiagų identifikavimo bei šioms medžiagoms keliamų reikalavimų pagal narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) naudojimą reglamentuojančius teisės aktus. Šios konsultacijos padėjo muitinės postuose dirbantiems specialistams priimant sprendimus dėl įtarimų keliančių importuojamų ar eksportuojamų cheminių medžiagų siuntų sulaikymo. Su PD darbuotojais buvo organizuoti bendri ūkio subjektų patikrinimai, pagal PD poreikį pateikta informacija apie ankstesnius vykdytus ūkio subjektų patikrinimų rezultatus.

Mokslo tikslams naudojamų I, II ir (ar) III sąrašo narkotinių, psichotropinių medžiagų kontrolė. Subjektų veiklos priežiūra

Nuo 2021 m. įsigaliojus Narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymo ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1630 „Dėl Veiklos, susijusios su vaistiniais preparatais, kurių sudėtyje yra I sąrašo medžiagų, ir II, III sąrašų narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, licencijavimo taisyklių ir specialiųjų leidimų naudoti I, II ir (ar) III sąrašų narkotines, psichotropines medžiagas moksliniams tyrimams išdavimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimams, sudarytos visos galimybės moksliniuose tyrimuose ir eksperimentinėje veikloje naudoti I, II ir (ar) III sąrašus įrašytas narkotines, psichotropines medžiagas (toliau – narkotinės, psichotropinės medžiagos). Įsigaliojus įstatymų pakeitimams, NTAKD pradėjo vykdyti dvi naujas funkcijas:

- 1) išduoti specialiuosius leidimus naudoti narkotines, psichotropines medžiagas, juos pakeisti, patikslinti;**
- 2) vykdyti veiklos, susijusios su narkotinių, psichotropinių medžiagų naudojimu moksliniams tyrimams, priežiūrą.**

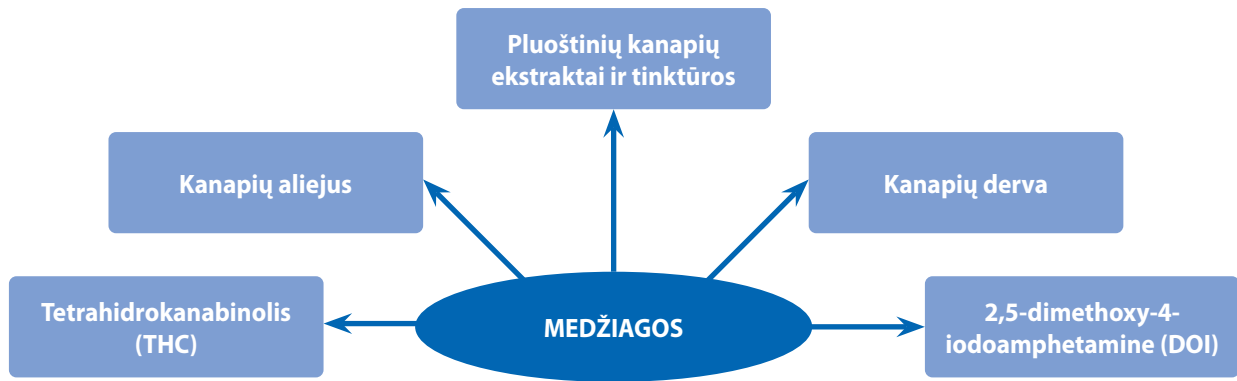
Atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu labai trūksta klinikinių tyrimų su narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis ir jų panaudojimo medicinoje, svarbu sudaryti galimybę plėtoti mokslinius tyrimus su šiomis medžiagomis, tuo užtikrinant naujų farmacinių preparatų kūrimą bei pažangių technologinių sprendimų paiešką medicinos tikslais, pvz., pacientams, sergantiems psichikos ligomis, psichoterapijai palengvinti, lėtiniam skausmui palengvinti, priklausomybėms gydyti ir jų prevencijai bei kt.

Įgyvendinant teisės aktų nuostatas, NTAKD atliko ūkio subjektų teisėtos apyvartos, tinkamo moksliniuose tyrimuose naudojamų medžiagų laikymo, apyvartos apskaitos ir ataskaitų teikimo priežiūrą. Subjektų priežiūra buvo vykdoma įvertinant jo pasirengimą vykdyti tokią veiklą bei viso specialiojo leidimo galiojimo laikotarpį. Pasibaigus mokslinio tyrimo specialiojo leidimo galiojimo terminui, ūkio subjektas taip pat buvo patikrintas, siekiant įvertinti, kad mokslinis tyrimas pabaigtas ir toliau nebėra vykdomas, o leidime nurodytos narkotinės, psichotropinės medžiagos yra sunaudotos tyrimo metu arba sunaikintos pasibaigus specialiojo leidimo galiojimo terminui.

Funkcijų vykdymui NTAKD parengė ir įgyvendino būtinas priemones:

- patvirtinta veiklos, kurioje naudojamos narkotinės, psichotropinės medžiagos, ūkio subjektų patikrinimų tvarka;
- tyrimuose naudojamų narkotinių, psichotropinių medžiagų laikymo, apyvartos apskaitos ir ataskaitų teikimo tvarkos aprašas;
- ūkio subjektų, kurie naudoja narkotines, psichotropines medžiagas moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai, kontrolinis klausimynas;
- sukurta Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) teisėtos apyvartos kontrolės informacinė sistemos posistemė (PTAKIS), kuri yra skirta narkotinių, psichotropinių medžiagų, naudojamų moksliniuose tyrimuose, apyvartai stebėti. PTAKIS padeda laiku ir tinkamai vykdyti narkotinių, psichotropinių medžiagų stebėseną ir kontrolę, o gautais duomenimis NTAKD dalijasi su kitomis atsakingomis institucijomis, esant reikalui organizuoja neplaninius patikrinimus.

NTAKD tikslingai ir efektyviai atlikti planiniai ir neplaniniai ūkio subjektų, veiklos patikrinimai užtikrino teisės aktų reikalavimų laikymąsi, mažinant galimų pažeidimų tikimybę.

14 pav. Narkotinės, psichotropinės medžiagos, naudojamos moksliniuose tyrimuose.

Pagrindinės sritys, atliekant mokslinius tyrimus su narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis:

- vaistų kūrimas sveikatos sutrikimams gydyti;
- inovatyvių organinių medžiagų sintezės būdo kūrimas ir optimizavimas, vėliau šias medžiagas panaudojant depresijos ir kitų psichinės sveikatos sutrikimų gydyme;
- naujų gamybos technologijų kūrimas;
- minorinių kanabinoidų gavimas iš pluoštinių kanapių ir tolesnis jų panaudojimas gydymo tikslais;
- moksliniais tyrimais grįsto technologinio proceso pluoštinių kanapių biologiškai aktyvių junginių sudėčiai valdyti kūrimas ir jo tinkamumo COVID-19 gydymui bei uždegimo simptomų lengvinimui ištestavimas, produktų veikliųjų komponentų gamyba;
- pluoštinės kanapės ekstrakcijos procesų optimizavimas, kuriant funkcionaliuosius maisto papildus, maisto produktus ir kosmetikos priemones;
- ir kt.

3.2 priemonė: Išduoti tabako, su tabako gaminiais susijusių gaminių, alkoholio produktų gamybos ir didmeninės prekybos, etilo alkoholio, prekursorių ir į IV narkotinių medžiagų sąrašą įrašytų medžiagų licencijas, leidimus ir pažymėjimus, specialiuosius leidimus naudoti I, II ir (ar) III sąrašų narkotines, psichotropines medžiagas moksliniams tyrimams, leidimus vykdyti pluoštinių kanapių gaminių gamybą, kurios metu susidaro pluoštinių kanapių tarpiniai produktai, kuriuose THC kiekis viršija leidžiamą 0,2 % ribą, veiklą

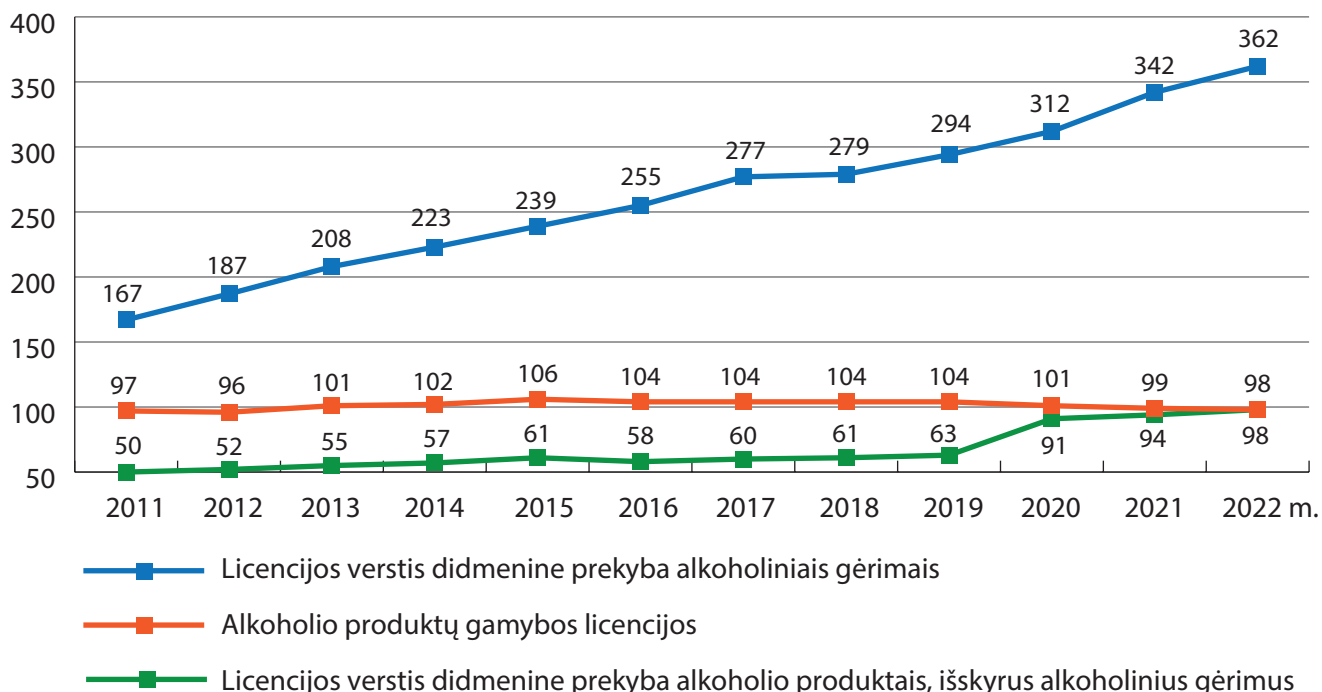
Licencijų išdavimo tendencijos

NTAKD išduoda 26 rūšių licencijas, leidimus ir pažymėjimus:

- alkoholio produktų gamybos ir didmeninės prekybos licencijas; tabako, tabako gaminių, su tabako gaminiais susijusių gaminių gamybos ir didmeninės prekybos licencijas; licencijas, veiklos vietos registracijos pažymėjimus ir leidimus veiklai, susijusiai su narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais);
- leidimus pirkti ir (ar) naudoti etilo alkoholį; verstis veikla su į narkotinių ir psichotropinių medžiagų IV sąrašą įrašytomis medžiagomis ir leidimus vykdyti pluoštinių kanapių gaminių gamybos, kurios metu susidaro pluoštinių kanapių tarpiniai produktai, kuriuose THC kiekis viršija leidžiamą 0,2 procento ribą, veiklą ir specialiuosius leidimus naudoti I, II ir (ar) III sąrašų narkotines, psichotropines medžiagas moksliniams tyrimams.

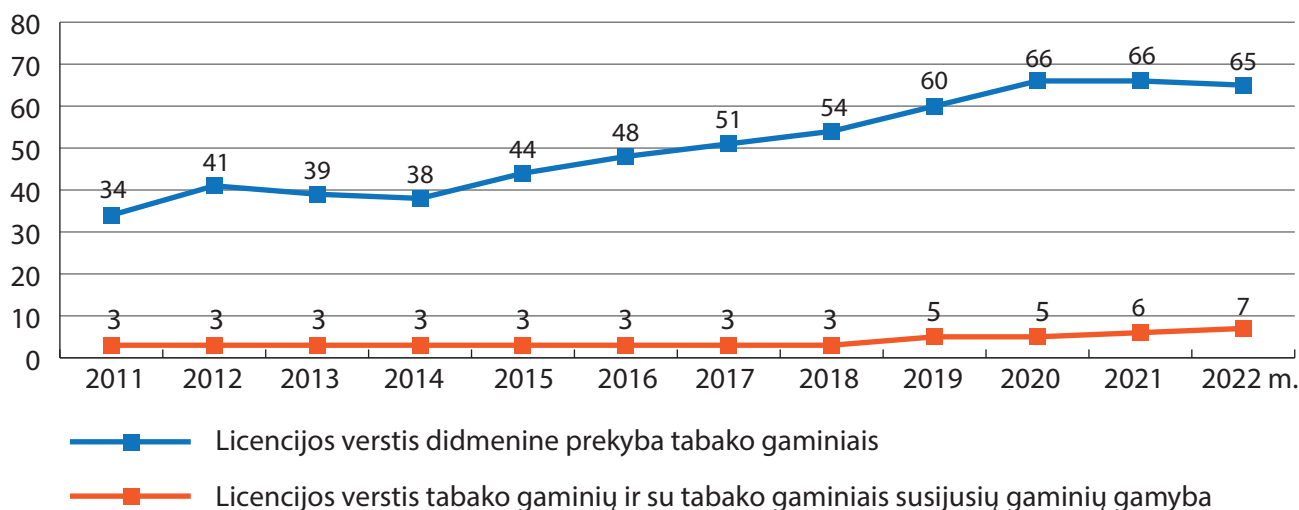
2022 m. gruodžio 31 d. iš viso galiojo 881 išduotos licencijos, leidimai ir pažymėjimai.

Lyginant su 2021 m., 2022 m. labiausiai išaugo licencijų verstis didmenine prekyba alkoholiniais gėrimais skaičius, jų padaugėjo beveik 9 % (15 pav.).

15 pav. NTAKD išduotų licencijų verstis alkoholio produktų gamybos licencijų ir verstis didmenine prekyba jais skaičiaus kitimas 2011–2022 m., vienetais

Licencijų verstis didmenine prekyba tabako gaminiais skaičius per 2022 m. nežymiai sumažėjo, o licencijų verstis tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusių gaminių gamybos skaičius padidėjo iki 7 licencijų (16 pav.).

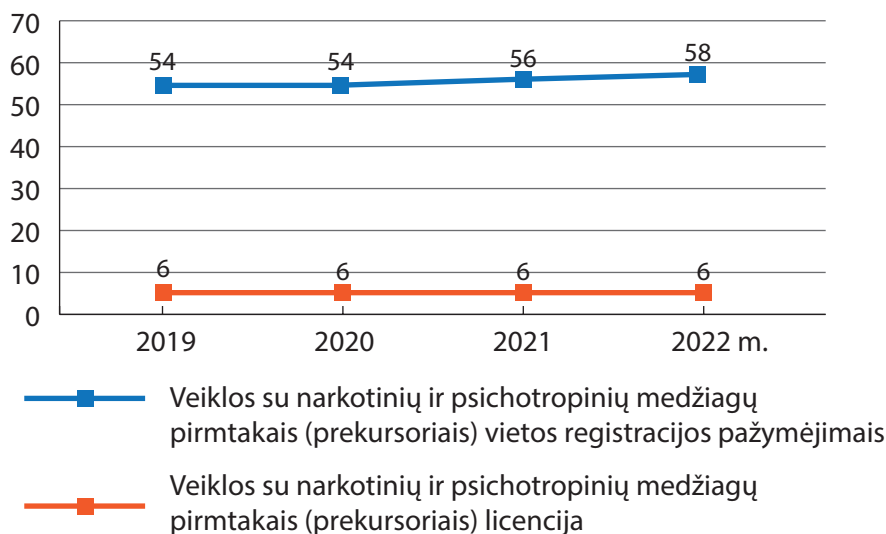

16 pav. Licencijų verstis didmenine prekyba tabako gaminiais ir licencijų verstis tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusių gaminių gamybos skaičiaus kitimas 2011–2022 m., vienetais

Nuo 2021 m. gegužės 1 d. licencijuojama mažmeninė ir didmeninė prekyba su tabako gaminiais susijusiais gaminiais (elektroninėmis cigaretėmis, jų pildyklėmis ir žoliniais rūkomaisiais gaminiais) bei šių gaminių gamyba. 2022 m. gruodžio 31 d. galiojo 42 licencijos verstis didmenine prekyba su tabako gaminiais susijusiais gaminiais.

Juridiniai asmenys, norintys verstis veikla, susijusia su į narkotinių ir psichotropinių medžiagų IV sąrašą įrašytomis medžiagomis, privalo įsigyti leidimus, kuriuos išduoda NTAKD. 2022 m. gruodžio 31 d. galiojo 9 leidimai versti veikla su į narkotinių ir psichotropinių medžiagų IV sąrašą įrašytomis medžiagomis.

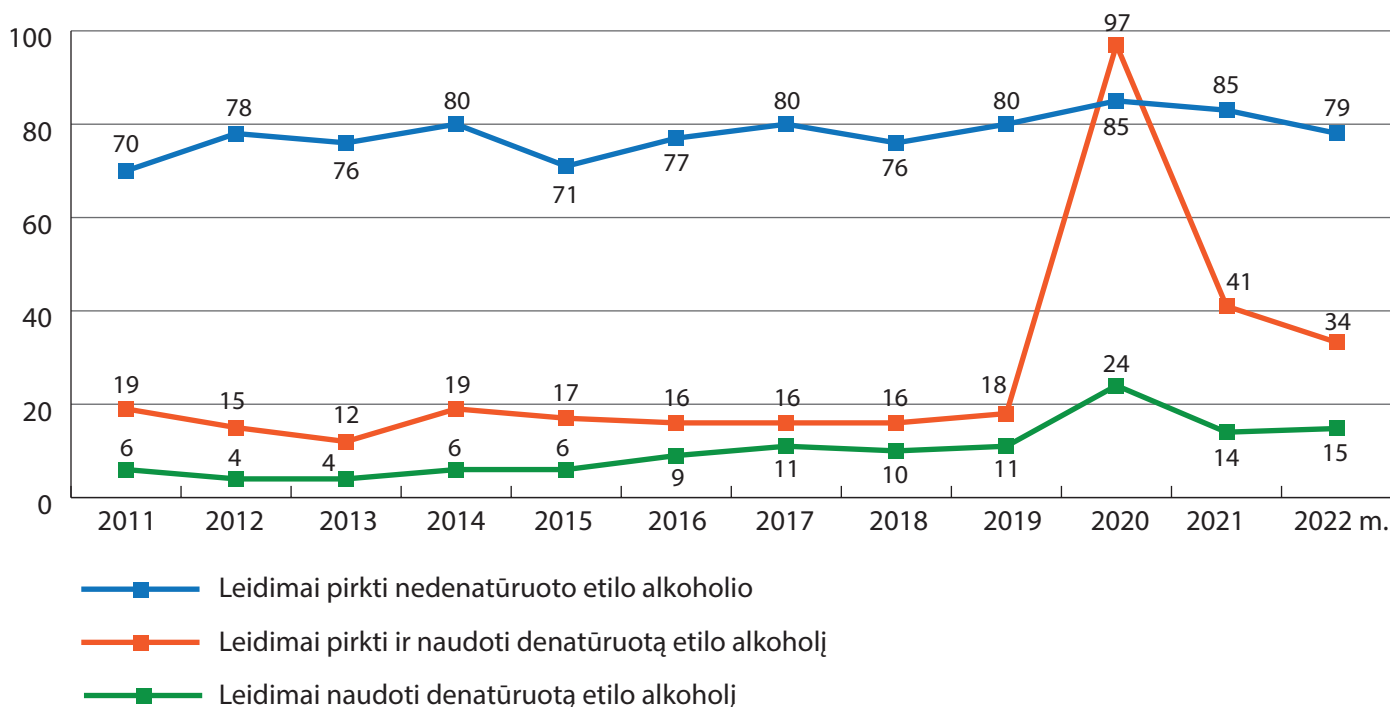
Lietuvos rinkoje esantys subjektai, vykdančys veiklą su narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) ir kurių veiklai reikalingi licencijos ar veiklos vietos registracijos pažymėjimai, beveik nesikeičia, todėl išduotų licencijų ir veiklos vietos registracijos pažymėjimų skaičius kasmet svyruoja nežymiai (17 pav.).

17 pav. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) licencijų, leidimų, pažymėjimų skaičiaus kitimo tendencijos 2019–2022 metais

Nuo 2021 m. lapkričio 1 d. NTAKD išduoda specialiuosius leidimus naudoti I, II ir (ar) III sąrašų narkotines, psichotropines medžiagas moksliniams tyrimams. Iki 2022 m. gruodžio 31 d. NTAKD yra išdavęs 4 specialiuosius leidimus naudoti I, II ir (ar) III sąrašų narkotines, psichotropines medžiagas moksliniams tyrimams.

Iki 2020 m. NTAKD išduotų leidimų pirkti ir (ar) naudoti etilo alkoholį skaičius svyravo nežymiai – kasmet buvo išduodamas panašus leidimų skaičius. 2020 m. kovo mėn. paskelbus ekstremalią situaciją dėl COVID-19, buvo žymiai išaugęs ūkio subjektų, kurie kreipėsi dėl leidimų įsigyti etilo alkoholio, reikalingo dezinfekcinių skysčių gamybai, išdavimo, skaičius.

18 pav. Leidimų pirkti ir (ar) naudoti etilo alkoholį skaičiaus kitimas 2011–2022 metais

2022 metais NTAKD pradėjo vykdyti naujas funkcijas:

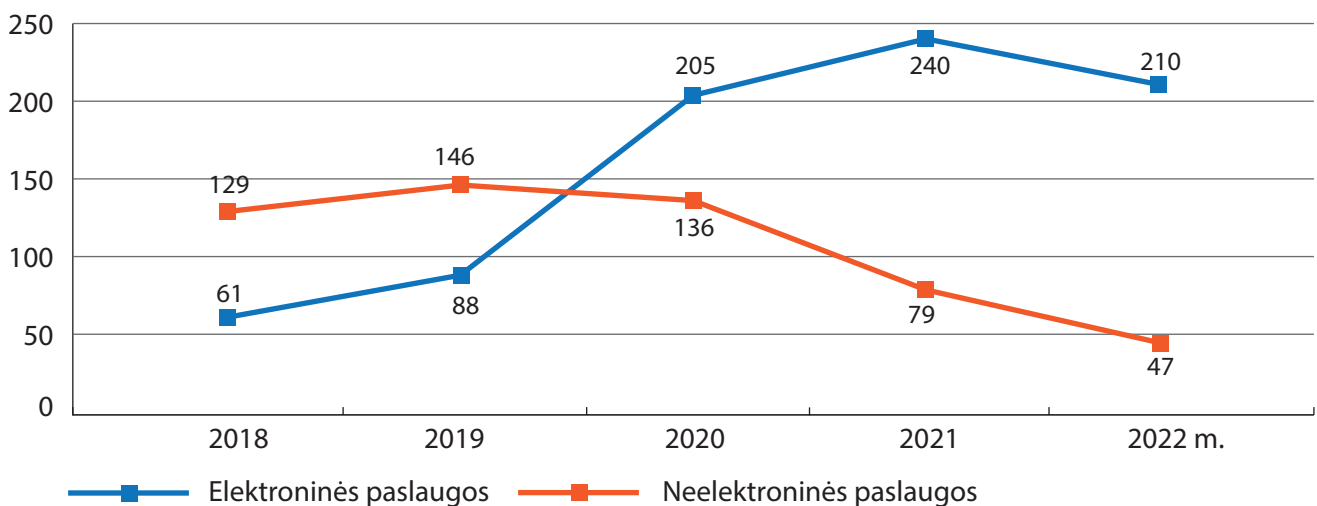
- išduoti leidimus vykdyti pluoštinių kanapių gaminių gamybos, kurios metu susidaro pluoštinių kanapių tarpiniai produktai, kuriuose THC kiekis viršija leidžiamą 0,2 % ribą, veiklą (nuo 2022 m. kovo mėn. įsigaliojus Pluoštinių kanapių įstatymo pakeitimams);
- išduoti neapdoroto tabako didmeninės prekybos licencijas (nuo 2022 m. gegužės 1 d. įsigaliojus naujiems Tabako, tabako gaminių ir su jais susijusių gaminių kontrolės įstatymo pakeitimams).

Licencijavimo veiklos efektyvumo didinimas

Licencijų išdavimo proceso efektyvinimo priemonių taikymas bei informacijos apie galimybę teikti prašymus ir dokumentus elektroninėmis priemonėmis sklaida lėmė spartų elektroninių paslaugų augimą – 2022 m. pateiktų elektroninių prašymų skaičius sudarė 82 % nuo bendro teiktų paraiškų skaičiaus (2021 m. – 75 %)

Elektroninius prašymus galima teikti 24 rūšių licencijoms gauti iš NTAKD išduodamų 26 licencijų rūšių.

2022 m., palyginti su 2018 m., 3,4 karto išaugo pateiktų elektroninių prašymų skaičius (19 pav.)

19 pav. Elektroniniu būdu ir neelektroniniu būdu 2018–2022 metais pateikti prašymai suteikti paslaugas

Elektroninių prašymų pateikimas elektroninėje erdvėje, elektroninių licencijų išdavimas per Licencijų informacinę sistemą, duomenų, reikalingų licencijoms išduoti, gavimas iš valstybės informacinių sistemų ir registrų lėmė sutrumpėjusį licencijų išdavimo terminą – 73 % nuo nustatytų atitinkamuose teisės aktuose.

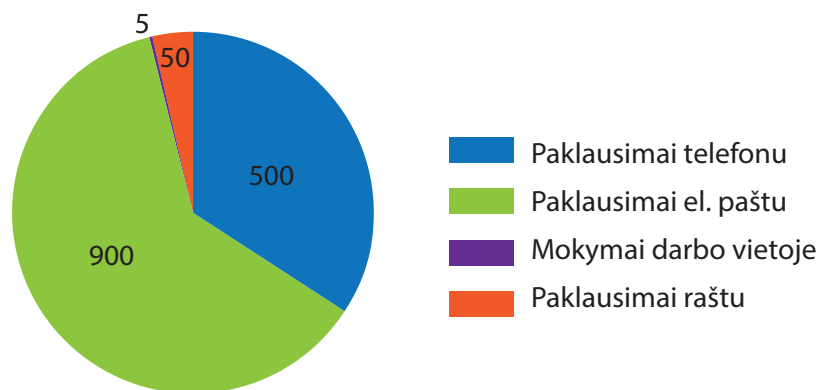
Siekiant gerinti paslaugų teikimo ir asmenų aptarnavimo kokybę, parengtos atmintinės, mokomosios medžiagos dėl licencijų ir leidimų išdavimo, papildymo bei patikslinimo, pateikti prašymų pildymo rekomendacijos pavyzdžiai bei reikalavimai dokumentams, teikiant prašymus gauti licencijas, ir ūkio subjektų konsultavimas užtikrino tai, kad 2022 m. tinkamai užpildytų paraiškų ir dokumentų licencijoms gauti, papildyti, patikslinti dalis nuo pateikto bendro paraiškų skaičiaus sudarė 68 %.

3.3 priemonė: Didinti ūkio subjektų, kurių veikla susijusi su psichoaktyviųjų medžiagų bei narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) teisėta apyvarta, kompetencijas naudojant inovatyvius metodus / įrankius

Efektyvus, į pažeidimų prevenciją orientuotas ūkio subjektų konsultavimas

Ūkio subjektai, naudojantys narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakus (prekursorius), buvo konsultuojami telefonu, taip pat atsakant į paklausimus el. paštu bei raštu. Pastebėta, kad dažniausiai ūkio subjektai kreipėsi dėl PTAKIS sistemos naudojimo bei trikdžių, susijusių su prisijungimu prie šios sistemos, ataskaitų teikimui taikomų reikalavimų bei ataskaitų koregavimo. Apie 100 paklausimų buvo susiję su individualiomis ir

unikaliomis situacijomis. Taip pat atsižvelgiant į ūkio subjektų išreikštus poreikius buvo organizuoti 5 mokymai ūkio subjektų darbuotojams veiklos vietose.

20 pav. Ūkio subjektų konsultavimo pasiskirstymas taikant skirtingas priemones

Atsižvelgiant į gaunamus klausimus iš ūkio subjektų, parengtos duomenų teikimo instrukcijos, PTAKIS naudotojo vadovas, patalpinta informacija NTAKD interneto svetainėje, organizuoti ūkio subjektų mokymai.

Atlikus narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakus (prekursorius) savo veikloje naudojančių įmonių rizikos vertinimą, buvo nustatyta, kad per atskaitomuosius metus į PTAKIS duomenis pateikė 648 ūkio subjektai, t. y. 200 įmonių daugiau nei ankstesniais metais. Šis ūkio subjektų skaičiaus augimas sietinas su 2021 m. įvykdyta aktyvia komunikacija su įmonėmis „verslo naujokai“, išsiųsti prisistatymo laišakai, parengta metodinė medžiaga, kurioje pateikiami reikalavimai veiklai su narkotinių ir psichotropinių medžiagų prekursoriais. Dėl PTAKIS duomenų turime pakankamai tikslią informaciją apie ūkio subjektus ir jų veikloje naudojamus prekursorius, o efektyviai vykdydami veiklos priežiūrą greičiau galime reaguoti pastebėję galimai neteisėtą šių medžiagų apyvartą, įtartinus tiekimo kelius bei užkirsti kelią šioms medžiagoms patekti iš teisėtos į neteisėtą apyvartą.

Mokymai ir informaciniai leidiniai – pagalba subjektams, vykdančioms mokslinius tyrimus su narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis

Siekiant užtikrinti, kad subjektai, užsiimančys šia veikla, tinkamai įgyvendintų teisės aktais nustatytus įsipareigojimus bei atsižvelgiant į jų poreikį buvo pasikeista informacija, organizuoti mokymai, susiję su subjektų veikla, bei atsakyta į aktualius subjektams klausimus. Siekiant padidinti subjektų kompetencijas apie narkotinių, psichotropinių medžiagų patekimo iš legalios apyvartos į nelegalią apyvartą pavojus ir teisinius stebėsenos reikalavimus, parengta informacinė medžiaga, vaizdo mokomoji medžiaga ir pan.

PACIRINDINĖS PAREIGOS

„Jei vykdysite savo pareigas medicinos, privateso, švietimo, ar kitos medicinos nešio įrankiais įrengtinėse ir psichoneurologinėse medicinos priemonėse (jei reikalingos) sąlygomis.

Medicinos nešio įrankis

Sąrašuose medicinos įrenginiai suskirstomi pagal kategorijas: 1 kat. 2 kat., 3 kat., 4 kat. ir (oficialiai sąrašų neįtrauktos medicinos įrenginiai)

Kiekvienam medicinos kategorijai yra taikomi skirtingi reikalavimai.

Greičiausiai kontroluos medicinos naudoti vykdys, joje išduos patvirtintą galimybę tai pildyti bei įsigys licenziją arba atlikus vykdys vietos registraciją.

1. ŠIUO SĄRAŠU (TRAUKIA VISI ŠIO SĄRAŠO DALIS VYKDYTI REIKALINGI PAPILDOMI IR ATNAUJINAMI)

1 kategorija	2 kategorija	3 kategorija	4 kategorija	Kitos medicinos nešio įrankio priemonės
Pratęsti apsi į jartimus sandorius ar užbaigiamis kompetentingoms institucijoms				
Pakelti atstovų paminėjus, kurio užduoties įvykdyti, užbaigiantis įvykiams				
Apneigti patikimas nuo vaizdais				
Gauti licenziją	Užregistruoti	Užregistruoti tik ekspozicijos		
1 kategorija	2 kategorija	3 kategorija	4 kategorija	
Paribavęs licenzijai kompetentingoms institucijoms (tiek užbaigiantis apsi ekspozicijos, tiek įvykiams, įvykiams)				
Pakelti visus medicinos dokumentus ir įvykiams, įvykiams įvykiams 3 metams				
Gauti licenziją leidimą		Gauti ekspoziciją leidimą, kurio tam būti išduos patikimas patikimas patikimas patikimas		
Gauti importo leidimą				

(iš viso patikimas)

[illegible][illegible]

Atmintinė verslo naujokui, vykdančiam veiklą su cheminėmis medžiagomis, kurios yra narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirkimui (prekavimui)
(**Įmonės, išleidusios veiklą, Verslo leidimą**)

Verslo naujoko statusas – <12 mėn. nuo veiklos pradedimo arba veiklos su cheminėmis medžiagomis pradėjimo

1 Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirkimui (prekavimui) sąlygos ir veiklose naujokams cheminių medžiagų sutinkimasis.

<https://www.verslo.lt/verslo-leidimas/chemines-mezgagys>

- veiklos pradžia – Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirkimui (prekavimui) vykdymo leidimo gavimas
- oficiali sąlyga – Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirkimui (prekavimui) vykdymo leidimo gavimas

2 Reikiamomis, ar reikalingos vykdomai veiklai lėšomis ir įrenginiais arba veiklos vietos registracija, atitinkantis sąlygas pirkimui.

<https://www.verslo.lt/verslo-leidimas/psichotropines-mezgagys-pirkimui>

- Veiklos pradžia – Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirkimui (prekavimui) vykdymo leidimo gavimas

3 Tinkamos patalpy/turto/teritorijos apsaugos įrengimas pagal reikiamas, tinkamas kokybei cheminių medžiagų.

<https://www.verslo.lt/verslo-leidimas/chemines-mezgagys>

- Veiklos pradžia – Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirkimui (prekavimui) vykdymo leidimo gavimas

4 Registracija PTAKS sistemoje ir duomenų, apie tiekiamas ir tiekiamas arba vėkšne naudojamas, oficialiai arba netiesiogiai, pateiktas bei oficialiai sąlyga netiesiogiai tiekimas, pateiktas.

<https://ptaks.lt/verslo-leidimas/ptaks>

5 Pareiga pranešti apie įtartinus sandorius ir užsakyti.

<https://www.verslo.lt/verslo-leidimas/verslo-leidimas/verslo-leidimas/verslo-leidimas/verslo-leidimas>

Daugiau informacijos telefonu 8 706 61912 arba el. paštu lara.stancutis@et.lt

Kompetencijų tobulinimas ir bendradarbiavimas naujų psichoaktyviųjų medžiagų (NPS) srityje

NTAKD, atsižvelgdamas į žinių apie pagrindinius naujų psichoaktyviųjų medžiagų (NPS) stebėsenos ir kontrolės aspektus poreikį, 2022 m. įvykdė 6 mokymus, kurių metu buvo apmokyti muitinės, valstybinės sienos apsaugos pareigūnai, muitinės tarpininkai. Taip pat dalis mokymų buvo skirti moksleivių tėvams, jaunimo centrų darbuotojams, pedagogams, taip siekiant tobulinti Lietuvoje dirbančių specialistų kompetenciją ir pateikti koncentruotą informaciją apie NPS (kas tai yra, jų rūšys, galimos formos, vartojimo būdai, poveikis sveikatai jų pavartojus, keliamos grėsmės).

Pastaraisiais metais stebint, kad NPS yra platinamos nelegalioje rinkoje įvairiomis itin patraukliomis vartojimo formomis, taip pat dažnai maskuojamos, ženklinamos kaip kiti produktai, siekiant jas platinti kaip legalias prekes, NTAKD sėkmingai suorganizavo tarptautinę konferenciją „*Naujos psichoaktyviosios medžiagos: žinoma / nežinoma*“. Konferencijos tikslas buvo sužinoti esamas naujausias tendencijas Europoje ir pasaulyje naujų psichoaktyviųjų medžiagų srityje, pasidalinti valstybių patirtimi, įsigilinti ir apžvelgti tai, kas žinoma/nežinoma. NTAKD pakvietė šios srities ekspertus ir mokslininkus iš Belgijos, Nyderlandų, Latvijos, Estijos, Lenkijos, Europolo, ENNSC dalyvauti konferencijoje ir pasidalinti savo šalių patirtimi bei žiniomis. Konferencijoje dalyvavo ir tobulino savo kompetencijas apie 100 įvairių sričių specialistų, kurie savo darbinėje veikloje susiduria su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis.

NINFO – inovatyvi informacinė priemonė

Naujų psichoaktyviųjų medžiagų (NPS) stebėsenos tikslas – saugėsnė visuomenė, todėl NTAKD siekia šią veiklą orientuoti ir kaip į vieną iš prevencinių priemonių, užtikrinančių visuomenės saugumą ir prisidedančių prie narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo mažinimo, todėl 2022 m. buvo išplėstas ir papildytas jau nuo 2017 m. veikiantis efektyvus NINFO įrankis (<https://visuomene.ntakd.lt/>). NINFO – tai inovatyvus informacinis įrankis, padedantis visuomenei ir įvairių sričių specialistams aiškiai ir greitai rasti informaciją apie narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės statusą Lietuvoje, t. y. medžiagos įtraukimo į Narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus (toliau – Sąrašai) datą, nuorodą į teisės aktą, kuriuo medžiaga buvo įtraukta į Sąrašus. NINFO yra pasiekiamas taip pat ir anglų k.

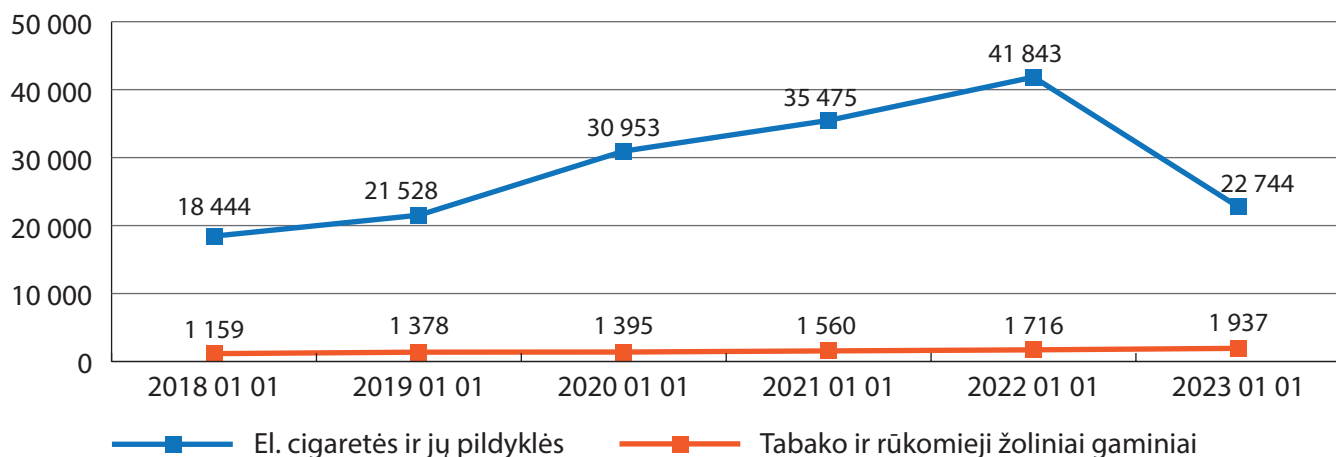
3.4 priemonė: Vykdyti į Europos Komisijos bendrąjį registravimo portalą EU-CEG teikiamos informacijos apie tabako gaminius ir elektronines cigaretes, teikiamas Lietuvos rinkai, stebėseną

NTAKD – atsakinga institucija, kuriai tabako gaminių ir el. cigarečių gamintojai ir importuotojai pagal Tabako Produktų Direktyvos Nr. 2001/37/EB (toliau – TPD) nuostatas teikia pranešimus apie Lietuvos rinkai skirtus tabako gaminius ir el. cigaretes bei jų pildykles, naudodamiesi EK sukurtu bendru registravimo portalu EU-CEG. Iki 2022 m. gruodžio 31 d. EU-CEG portale informaciją apie Lietuvos rinkai skirtus gaminius buvo pateikę 107 tabako gaminių ir rūkomųjų žolinių gaminių gamintojai ir importuotojai bei 845 el. cigarečių ir jų pildyklių gamintojai ir importuotojai.

Vykdydamas nacionalinio koordinatoriaus funkcijas NTAKD, atsižvelgdamas į būtinybę saugoti komercinę paslaptį, interneto svetainėje viešai skelbia ir periodiškai atnaušina Lietuvos rinkai skirtų tabako gaminių, rūkomųjų žolinių gaminių ir elektroninių cigarečių, apie kuriuos EU-CEG portale yra pateikta gamintojų ir importuotojų informacija, sąrašus, kuriuose tiek verslo priežiūros institucijos, tiek verslo subjektai bei vartotojai gali patikrinti, ar jų vartojamas gaminy yra sąrašė, ir tai reiškia, kad apie šiuos gaminius EU-CEG portale yra pateikta gamintojų ir importuotojų informacija ir juos galima tiekti Lietuvos rinkai.

Atliekant EU-CEG portale gautos informacijos patikrą, pagrindinis dėmesys skirtas 2022 m. liepos 1 d. įsigaliojusioms TKĮ nuostatomis, draudžiančioms Lietuvos rinkai tiekti elektronines cigaretes ir jų pildykles, jeigu jose esančio skysčio sudėtyje yra kvapiųjų medžiagų, išskyrus tabako kvapą ir (ar) skonį. Atsižvelgiant į labai didelį šių gaminių kiekį – EU-CEG sąrašė 2022-07-01 buvo 45 989 gaminiai, žmoniškųjų išteklių trūkumą NTAKD bei verslo subjektų ne tik nenorą bendradarbiauti, bet dažnai ir priešišką nusiteikimą, nebuvo galimybės iš karto iš sąrašo pašalinti visų TKĮ nuostatų neatitinkančių gaminių. Rugpjūčio mėn. apie 800 gamintojų ir importuotojų,

teikusiems pranešimus į EU-CEG portalą, buvo išsiųsti informaciniai laiškai apie naujai įsigaliojusius draudimus Lietuvos rinkoje ir buvo prašoma iš portalo pašalinti teisės aktų reikalavimų neatitinkančius produktus. Tik labai maža dalis verslo subjektų sureagavo į šiuos prašymus. Atsižvelgdami į tai, NTAKD darbuotojai patys vertino kiekvieno gaminio TKĮ nuostatų atitiktį. Iki 2022 m. pabaigos iš sąrašo buvo išbraukta daugiau kaip 19 000 elektroninių cigarečių ir jų pildyklių, turinčių aiškią nuorodą į tam tikrą skonį ar kvapą. Minėtų gaminių skaičiaus pokytis matomas 21 paveiksle.

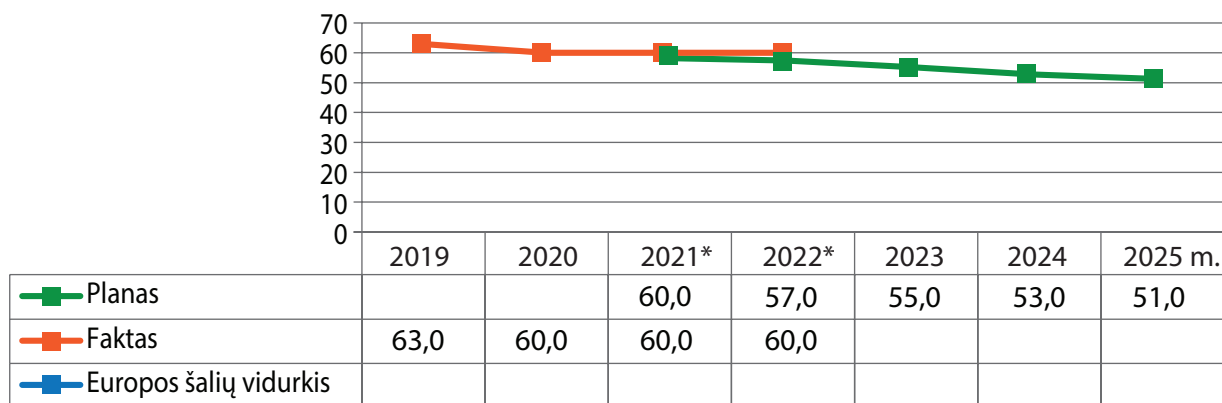

21 pav. Portale EU-CEG nuo 2018-01-01 iki 2023-01-01 pateiktų įrašų apie tabako gaminius, rūkomuosius žolinius gaminius ir el. cigaretes bei jų pildykles, skirtas Lietuvos rinkai, skaičiaus pokytis, vienetais

Vertinant gaminius šiuo aspektu, glaudžiai bendradarbiaujama su Valstybine vartotojų teisių apsaugos tarnyba (toliau – VVTAT). VVTAT prašymu NTAKD pagal EU-CEG pateiktą informaciją parengė ir pateikė medžiagą apie 52 mažmeninės prekybos vietose VVTAT atrinktas elektronines cigaretes ir jų pildykles. Be to, NTAKD teikė prašymus VVTAT įvertinti 50 EU-CEG portale pateiktų gaminių sudėtį. VVTAT nustačius, kad 48 gaminių sudėtis neatitinka TKĮ nuostatų, elektroninės cigaretės ir jų pildyklės iš EU-CEG portalo buvo pašalintos kaip neatitinkančios teisės aktų reikalavimų.

4 uždavinys. PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PAPLITIMO IR JAM MAŽINTI SKIRTŲ PRIEMONIŲ EFEKTYVUMO STEBĖSENA

POVEIKIO RODIKLIAI

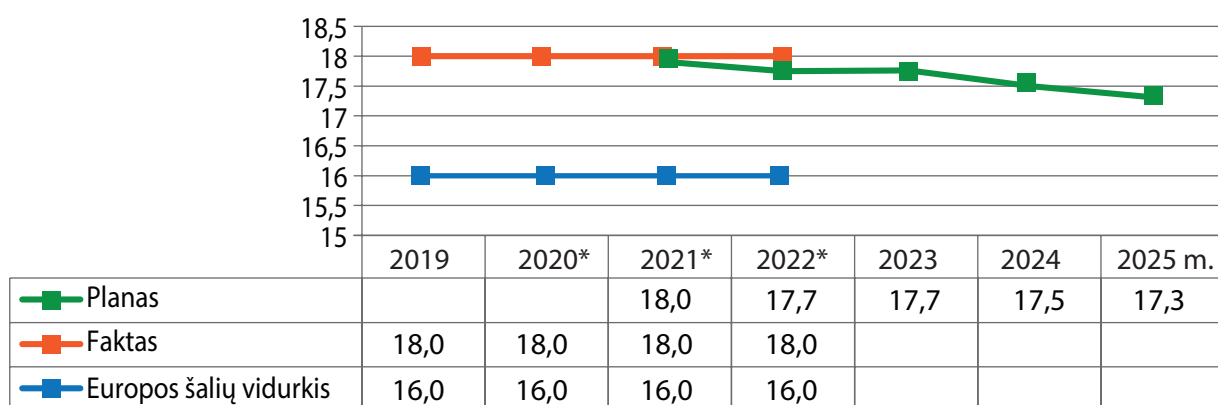
22 pav. 18–74 m. amžiaus asmenų, nurodžiusių, kad vartojo alkoholio produktus per paskutinį mėnesį (ne daugiau kaip x procentų ataskaitiniais metais), procentais

*2020 m. Tabako gaminių ir alkoholio vartojimo prevencijos ir kontrolės priemonių efektyvumo ir požiūrio vertinimo tyrimo duomenys
Šaltinis: Tabako gaminių ir alkoholio vartojimo prevencijos ir kontrolės priemonių efektyvumo ir požiūrio vertinimas, omnibus tyrimas.

Atsižvelgdamas į tai, kad 2022 metais tiek ES, tiek šalies lygmenyje ypatingas dėmesys buvo skiriamas jaunimui, bei siekdamas geriau pažinti jaunimo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo situaciją ir prevencijos priemonių poreikį, NTAKD atliko papildomą tyrimą „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas bendrojoje populiacijoje“ duomenų analizę. Šios analizės duomenimis, **bent kartą per paskutinį mėnesį alkoholį vartojo kiek daugiau nei pusė (54,2 %) jaunimo (15–29 m.)**. Alkoholį per paskutinį mėnesį vartojo statistiškai reikšmingai didesnė dalis vyrų (59,6 %) nei moterų (48,6 %). Rezultatai taip pat rodo, kad alkoholį per paskutinį mėnesį vartojo dvigubai mažesnė jaunimo iki 20 m. nei vyresnių respondentų dalis. Tyrimas, parodantis alkoholio vartojimą per paskutinį mėn. 18–74 m. amžiaus asmenų grupėje, numatytas atlikti 2023 m.

2021 m. NTAKD užsakymu atlikto psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo bendrojoje populiacijoje (15–64 m.) tyrimo duomenimis, alkoholinių gėrimų vartojimas per paskutinį mėnesį Lietuvoje sumažėjo **nuo 67 % 2016 m. iki 63 % 2021 m. Per penkerius metus sumažėjo dalis gyventojų, kurie alkoholį vartojo kartą per savaitę ar dažniau (nuo 33 % 2016 m. iki 24 % 2021 m.)**. Šis rezultatas 2021 m. buvo mažiausias per visą stebėjimo laikotarpį nuo 2004 m. Taip pat sumažėjo nesaikingas alkoholio vartojimas. Palyginti su 2016 metų tyrimo duomenimis, sumažėjo skaičius asmenų, suvartojančių 6 ir daugiau standartinių alkoholinio gėrimo vienetų vienu metu kiekvieną savaitę (nuo 10 % 2016 m. iki 7 % 2021 m.).

Mažėjantis alkoholio suvartojimas atspindi ir mažėjančią naštą sveikatos įstaigoms. Higienos instituto duomenimis, **2021 m. palyginti su 2020 m., sumažėjo ligotumas dėl alkoholio toksinio poveikio ir alkoholinių psichozų**.

23 pav. 15–16 m. mokinių, bent kartą vartojusių kanapes, dalis (ne daugiau kaip x procentų ataskaitiniais metais), procentais

*2019 m. Alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo Europos mokyklose ESAPD tyrimo duomenys

Šaltinis: Alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo Europos mokyklose ESAPD (angl. The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs) tyrimas

Kriterijus dėl 15–16 m. mokinių, bent kartą vartojančių kanapes (procentais), numatytas vadovaujantis alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo ESPAD (angl. The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs) tyrimu. Paskutinis tyrimas buvo atliktas 2019 m., kitas tyrimas numatytas 2024 m.

Kanapių vartojimo bent kartą gyvenime ESPAD 2019 šalių vidurkis – 16 %, Lietuvoje – 18 %. Vis dėlto per paskutines 30 dienų kanapių vartojimas Lietuvoje buvo kiek mažesnis nei vidutiniškai kitose šalyse (Lietuvoje – 5,5 %, ESPAD šalių vidurkis – 7,1 %), o vartojimo kartų skaičius per paskutinius 12 mėn. Lietuvoje buvo vienas mažiausių (Lietuvoje – 6,6 kartų, ESPAD šalių vidurkis – 9,9 kartų). Didelės rizikos kanapių vartojimas Lietuvoje sutapo su ESPAD šalių vidurkiu (4 %).

Siekis išlaikyti mažėjančią bent karto gyvenime kanapių vartojimą tarp 15–16 m. mokinių yra labai ambicingas, atsižvelgiant į tai, kad narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimo didėjimo tendencija stebima visame pasaulyje. Neabejotinai tam įtakos turi prieinamumo didėjimas, jaunimo požiūris į kanapių vartojimą, tarpsektorinio bendravimo stoka. Atlikta NTAKD analizė parodė, kad jaunimas (15–29 m.) narkotikus dažniausiai išbando vartoti (ar vartoja) draugų rate (72,8 % kada nors narkotikus vartojusių respondentų), rečiau – kai

lankosi diskotekose, naktiniuose klubuose (31,2 %) arba kavinėse, baruose (21,4 %). Dažniausiai jaunimo nurodytos narkotikų vartojimo priežastys buvo smalsumas ir noras atsipalaiduoti, o dažniausios priežastys, dėl kurių jaunimas neišbandė narkotikų, buvo tai, kad narkotikai jų tiesiog nedomina, taip pat neigiamas nusistatymas prieš narkotikų vartojimą, suvokiamas neigiamas narkotikų poveikis sveikatai bei priklausomybės baimė. **Dauguma jaunimo (15–29 m.) psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą vertina neigiamai: narkotikų vartojimą neigiamai (ar labiau neigiamai) vertina 91 % respondentų.**

4.1 priemonė: Vykdyti naujų psichoaktyvų efektą sukeliančių medžiagų stebėseną, atlikti analizę ir rizikos vertinimą bei teikti siūlymus dėl rinkos ribojimo priemonių taikymo

Naujų psichoaktyviųjų medžiagų stebėseną. Ankstyvojo perspėjimo sistema.

NTAKD efektyviai koordinuoja informaciją apie naujas rinkoje pasirodžiusias psichoaktyvias medžiagas, apie kurias informacija buvo gauta per Ankstyvojo perspėjimo sistemą (angl. Early Warning System, EWS) iš ENNSC arba iš kitų atsakingų, kontrolę vykdančių institucijų, organizuojamas ir dalyvaudamas informacijos apsikeitime tarp kompetentingų institucijų bei siūlo priemones psichoaktyviu efektu pasižyminčių medžiagų kontrolei užtikrinti.

2022 m. NTAKD per EWS gavo 41 pranešimą (2021 m. – 52) iš ENNSC apie naujas rinkoje pasirodžiusias medžiagas. Greito keitimosi informacijos principu šia gauta informacija NTAKD pasidalino su atsakingomis Lietuvos institucijomis. Palyginti su pastaraisiais penkeriais metais, pirmą kartą Europoje nustatytą **naujų psichoaktyviųjų medžiagų** (angl. *new psychoactive substances*, NPS) rinkoje **skaičius stabilizavosi**, tačiau NPS prieinamumas ir pasiūla **nemažėja**.

NTAKD aktyviai bendradarbiavo su Lietuvos institucijomis, inicijuodamas greitą ir rezultatų keitimąsi informacija. 2022 m. valstybinės laboratorijos NTAKD pranešė apie 17 pirmą kartą nustatytą NPS Lietuvoje. Surinktos informacijos pagrindu apie naujas Lietuvos rinkoje pasirodžiusias medžiagas NTAKD parengė pranešimų formas ir teisės aktų nustatyta tvarka pateikė ENNSC.

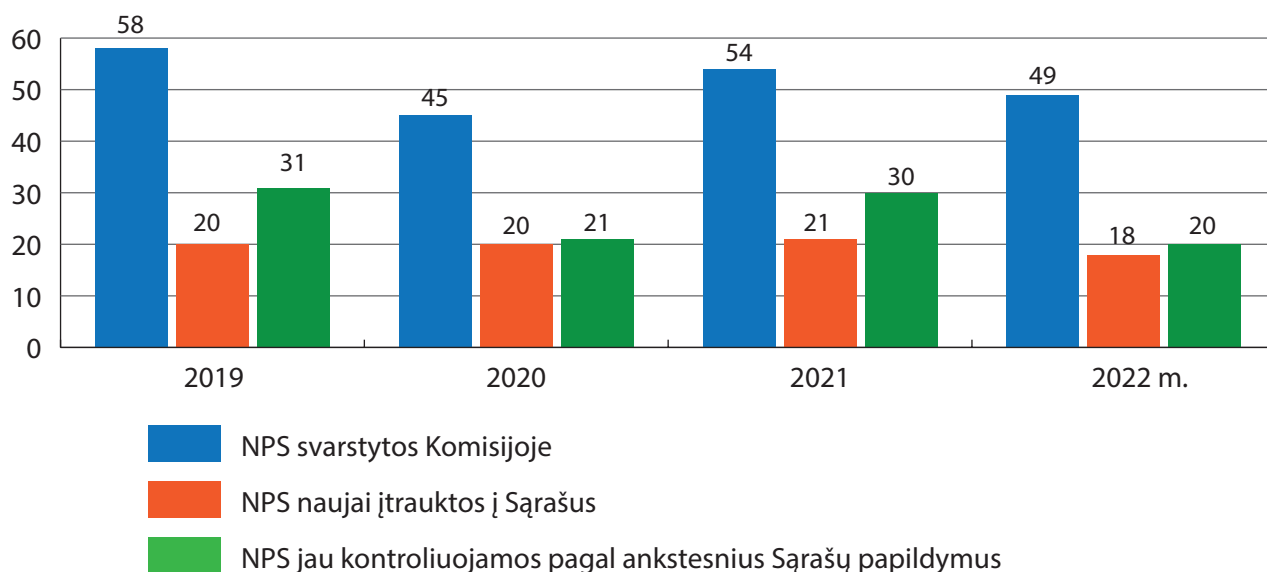
Kaip ir kasmet, NTAKD bendradarbiaudamas su tokiais tarptautinėmis institucijomis kaip ENNSC, PSO, UNODC (angl. *United Nations Office on Drugs and Crime*) – Jungtinių Tautų narkotikų ir nusikaltimų prevencijos biuras) ir INCB (angl. *International Narcotics Control Board*) – Tarptautinė narkotikų kontrolės valdyba) organizavo prašomų duomenų surinkimą bei jų pateikimą, užpildydamas kompleksinius klausimynus apie 13 narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei 3 jų prekursorius.

Siekdamas greitai reaguoti į NPS keliamas grėsmes (ūmūs apsinuodijimai, mirtys, pavojingi mišiniai, suklastoti medikamentai, maisto produktai su NPS ir pan.) kitose valstybėse, apie kurias informacija buvo gauta iš ENNSC, UNODC, INCB, NTAKD parengė informacinę medžiagą ir išplatino 14 pranešimų atsakingoms institucijoms, siekiant informuoti, įspėti ar suteikti grįžtamąją informaciją NTAKD, nustačius panašius atvejus Lietuvoje.

Pateikti duomenys leidžia atsakingoms tarptautinėms institucijoms priimti būtinus sprendimus dėl pavojingoms NPS privalomų kontrolės priemonių taikymo visose valstybėse.

Efektyvus NPS rizikos vertinimas

NTAKD, efektyviai reaguodamas į Europos rinkoje aptiktas NPS, inicijavo 49 NPS rizikos vertinimą: organizavo net 3 Tarpžinybinės psichoaktyvų efektą sukeliančių medžiagų rizikos vertinimo komisijos posėdžius (toliau – Komisija). Išnagrinėjus ir įvertinus visą gautą informaciją apie NPS, Komisijos sprendimų pagrindu parengtais NTAKD siūlymais, rinkos ribojimo priemonės buvo pritaikytos 48 NPS, taip užkertant kelią legaliam ir greitam jų plitimui Lietuvos rinkoje (24 pav.). Buvo nustatyti ir naujai įtrauktų medžiagų nedideli, dideli ir labai dideli rekomendaciniai kiekiai. Taip pat, atsižvelgiant į NPS rinkos pokyčius Europoje, kai stebimas aktyvus naujų pavojingų benzodiazepinų bei specifinių sintetinių kanabinoidų atsiradimas, NTAKD inicijavo dviejų papildomų darinių grupių sukūrimą Sąrašuose. Tad jau 2022 m. rugpjūčio mėn. Sąrašai buvo papildyti nauja Benzodiazepino ir jo bioizosterinių darinių grupe bei nauju šeštuoju Sintetinių kanabinoidų darinių grupės pogrupiu.

24 pav. NPS rizikos vertinimo rezultatai 2019–2022 m., vienetais

Dėl šio greito ir efektyvaus bendradarbiavimo naujos psichoaktyvų efektą sukeliančios medžiagos net nespėja išpopuliarėti tarp vartotojų ir išplisti Lietuvos rinkoje.

4.2 priemonė: Vykdyti tabako ir alkoholio produktų didmeninės prekybos, gamybos, etilo alkoholio pirkimo ir panaudojimo duomenų stebėseną naudojantis elektroninėmis priemonėmis bei vykdyti alkoholio vartojimo, jo daromos ekonominės žalos sveikatai ir ūkiui stebėseną ir tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusių gaminių vartojimo, jų daromos žalos sveikatai ir ūkiui stebėseną

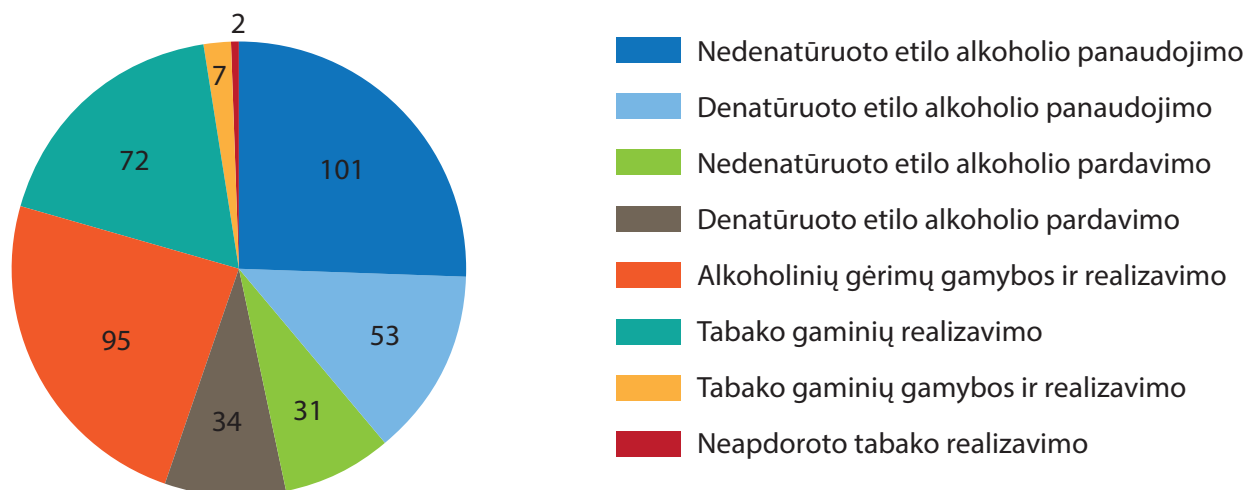
Nuo 2022 m. sausio 1 d. įsigaliojo nauja Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 19 d. nutarimo Nr. 997 „Dėl Tabako gaminių vartojimo, jo daromos žalos sveikatai ir ūkiui stebėsenos (monitoringo) taisyklių patvirtinimo“ redakcija (toliau – Nutarimas), kuri numato, kad NTAKD organizuoja ir koordinuoja tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusių gaminių vartojimo, jų daromos žalos sveikatai ir ūkiui stebėseną. Iki kiekvienų metų spalio 30 d. NTAKD apibendrina surinktus duomenis ir parengia tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusių gaminių vartojimo, jų daromos žalos sveikatai ir ūkiui stebėsenos vertinimą. Be to, buvo parengti ir išsiųsti raštai institucijoms, teikiančioms informaciją su tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusių gaminių vartojimo, jų daromos žalos sveikatai ir ūkiui stebėseną, gauta informacija apdorota ir apibendrintai (atskiras skyrius „Tabako vartojimo žala“) pateikta NTAKD leidinyje „Psichoaktyviosios medžiagos: tendencijos ir pokyčiai 2022“.

Ūkio subjektų teikiamų ataskaitų duomenų stebėseną

Siekiant ūkio subjektams sudaryti patogesnes sąlygas teikti teisės aktuose numatytus duomenis apie etilo alkoholio panaudojimą ir pardavimą bei alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių gamybą ir realizavimą, yra sukurtos 7 elektroninės ataskaitų teikimo formos ATASKAITOS.NTAKD.LT.

2022 metais įvedus neapdoroto tabako licencijavimą ir atsiradus prievolei šią veiklą vykdančioms ūkio subjektams teikti neapdoroto tabako realizavimo ataskaitas, sukurta 8 ataskaitos el. forma – Neapdoroto tabako realizavimo per ketvirtį ataskaita.

Ūkio subjektų, registruotų ATASKAITOS.NTAKD.LT, skaičius 2022 m. gruodžio 30 d. matomas 25 paveiksle.

25 pav. Ūkio subjektų, registruotų ATASKAITOS.NTAKD.LT, skaičius

2022 m. pabaigoje buvo 395 ūkio subjektai, registruoti teikti ataskaitas pildant elektronines formas.

Ūkio subjektų NTAKD teikiamų ataskaitų duomenų stebėseną ir analizę yra prevencinė priemonė bei kontrolė, siekiant išvengti galimų licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimų.

Vertindamas gaunamus etilo alkoholio pardavimo ir panaudojimo duomenis, NTAKD dėl galimų pažeidimų prevenciškai įspėjo 7 ūkio subjektus. Įvertinus metinius etilo alkoholio pardavimo duomenis, dėl etilo alkoholio pardavimo tvarkos pažeidimo įspėta viena įmonė ir nustatyti 5 ūkio subjektai, viršiję be leidimo galimą įsigyti etilo alkoholio kiekį. Jiems pateikti įspėjimai dėl etilo alkoholio įsigijimo tvarkos pažeidimo, paaiškinta šio produkto įsigijimo tvarka. Be to, 2022 m. nustatytas vienas ūkio subjektas, be leidimo iš užsienio įmonės įsigijęs 4 000 l a. a. denatūruoto etilo alkoholio. Šiam subjektui pareikštas įspėjimas, etilo alkoholis buvo grąžintas tiekėjui. Ūkio subjektų, kurie viršijo leidime nurodytą leidžiamą įsigyti metinį etilo alkoholio kiekį, nenustatyta.

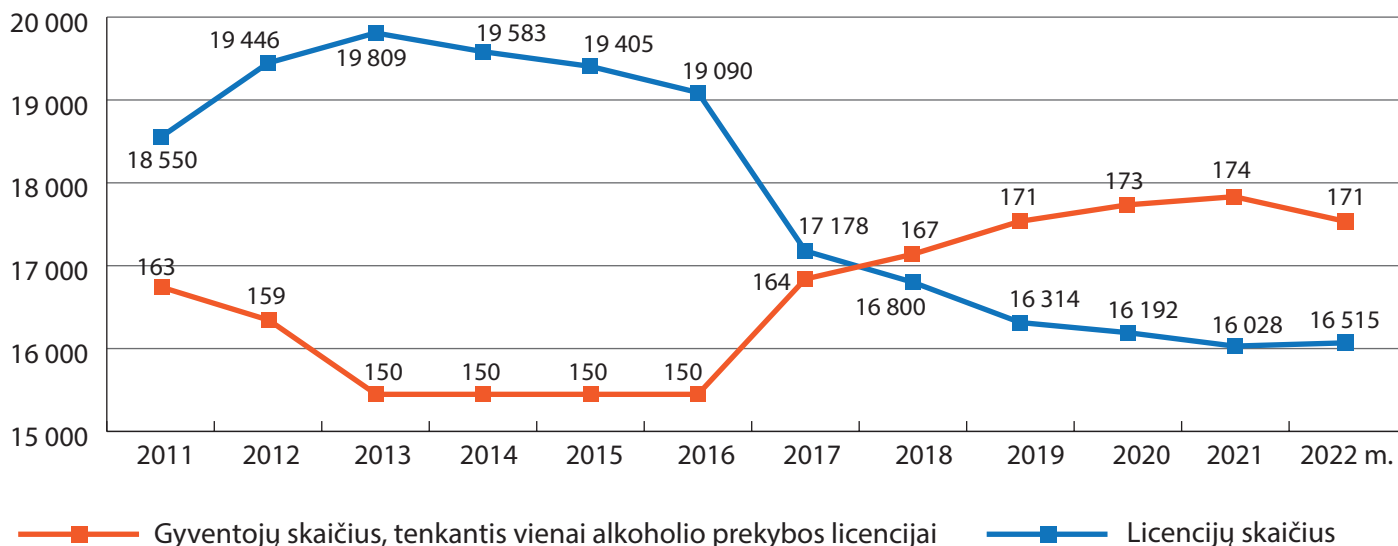
Remiantis ūkio subjektų pateiktais alkoholio produktų gamybos ir realizavimo ataskaitų duomenimis, patikrinta, ar neviršyti leistini metiniai fermentuotų gėrimų: vaisių-uogų vyno ar midaus, gamybos kiekiai, neturint nuosavos alkoholinių gėrimų tyrimų laboratorijos, ar alkoholinių gėrimų gamintojai gamina tik tuos gėrimus, kurie nurodyti licencijoje. Pažeidimų nenustatyta.

Patikrinus, ar tabako gamintojai gamina tik tuos gaminius, kurie nurodyti išduotoje licencijoje, pagal jų pateiktus tabako gaminių gamybos ir realizavimo ataskaitų duomenis, pažeidimų nenustatyta.

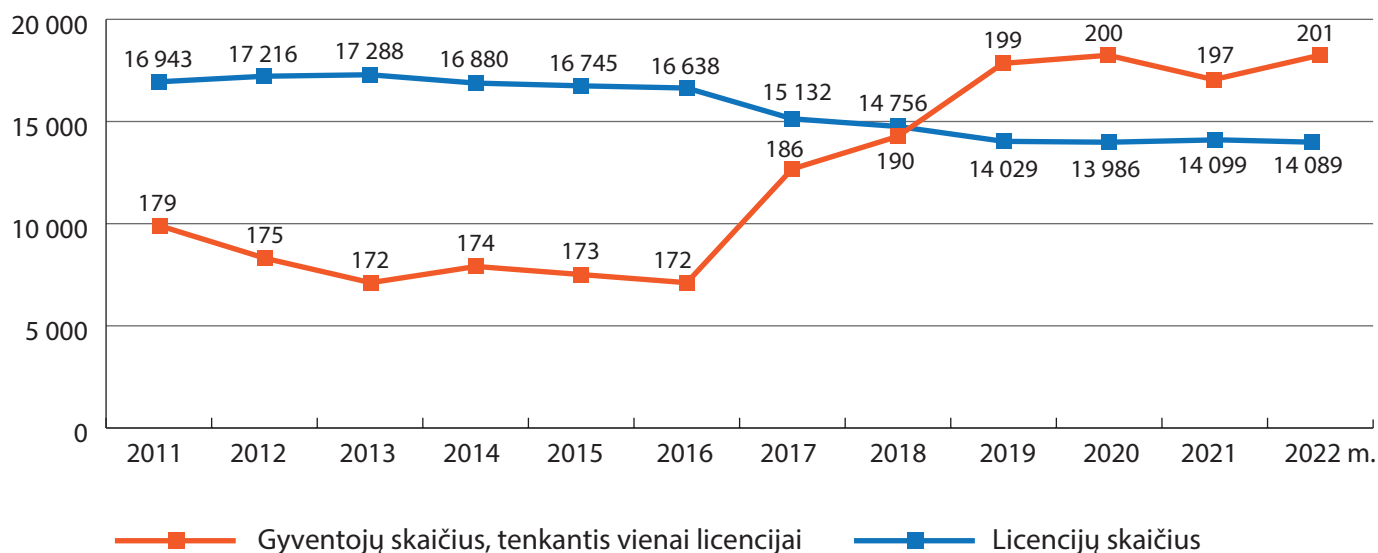
Alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių mažmeninės prekybos licencijų stebėseną

NTAKD, siekdamas įvertinti savivaldybių išduotų licencijų verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais ir verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais bei su tabako gaminiais susijusiais gaminiais skaičiaus kitimo tendencijas, alkoholinių gėrimų, tabako gaminių bei su tabako gaminiais susijusių gaminių prieinamumą pagal gyventojų skaičių, tenkantį vienai licencijai, atlieka alkoholinių gėrimų, tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusiais gaminiais mažmeninės prekybos vietų išsidėstymo Lietuvoje pagal savivaldybių išduotas licencijas tyrimą.

2022 m. liepos 1 d. Lietuvoje galiojo 16 515 licencijų verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais bei 14 086 licencijos verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais. Tiriamuoju laikotarpiu (2021-07-01–2022-07-01) vienai licencijai verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais teko 171 gyventojas, o vienai licencijai verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais – 201 gyventojas. Licencijų skaičiaus ir prieinamumo pagal vienai licencijai tenkantį gyventojų skaičių kitimas pateiktas 26 ir 27 paveikslėliuose.

26 pav. Licencijų verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais skaičiaus bei prieinamumo kitimas Lietuvoje 2011–2022 metais

27 pav. Licencijų verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais skaičiaus bei prieinamumo kitimas Lietuvoje 2011–2022 metais

Atlikus tyrimą, savivaldybėms pateikiamos rekomendacijos bei pasiūlymai dėl licencijų verstis mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais, tabako gaminiais ir su tabako gaminiais susijusiais gaminiais skelbimo VĮ Registrų centras Licencijų informacinėje sistemoje.

4.3 priemonė: Įgyvendinti Europos narkotikų ir narkomanijos informacinio tinklo (Reitox) nacionalinio centro funkcijas Lietuvoje

NTAKD vykdo Europos narkotikų ir narkomanijos informacinio tinklo (toliau – Reitox) nacionalinio centro funkcijas Lietuvoje. Siekiant užtikrinti tinkamą funkcijų vykdymą, dalyvauta 10 Reitox tinklo kasmetiniuose ekspertų susitikimuose, užpildyta ir Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centrui pateikta 20 statistinių ataskaitų (Fonte sistemoje) apie narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimą, priklausomybių gydymą, situaciją kalėjimuose, mirtis ir apsinuodijimus nuo narkotinių medžiagų vartojimo, nusikaltimus, susijusius su narkotinėmis medžiagomis, žalos mažinimo priemonės ir kt. Taip pat atliktas kokybinis su narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimu bei to pasekmėmis susijusios 2021 m. informacijos vertinimas, pateikiant šią informaciją anglų kalba ENNSC sudarytose Workbook formose. Lietuvos REITOX nacionalinis centras subūrė

Narkotikų ir narkomanijos stebėsenos informacinį tinklą iš institucijų specialistų ir ekspertų, nevyriausybinių organizacijų atstovų, dirbančių narkotikų pasiūlos ir paklausos mažinimo srityse. Atnaujinta šio informacinio tinklo sudėtis, suorganizuoti 2 susitikimai jau atnaujintam narkotikų stebėsenos informaciniam tinklui. 2022 m. rugpjūčio 31 d. Tarptautinės perdozavimo žinomumo dienos proga buvo organizuotas šios dienos minėjimas. Siekiant solidarizuotis su žmonėmis, netekusiais savo artimųjų dėl perdozavimo, šios dienos vakarą simboline purpurine spalva buvo apšviestas TV bokštas, o visuomenės dėmesiui pritraukti organizuotas fotokonkursas NTAKD socialinio tinklo paskyroje „Facebook“.

Visus metus buvo viešinama ENNSC parengta informacija ir leidiniai žiniasklaidos atstovams, suinteresuotiems asmenims. 2022 m. sausio 27 d. suorganizuota spaudos konferencija „Narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimas Lietuvoje 2021 m.“, kurioje pristatyti svarbiausi 2021 m. vykdyto tyrimo „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas bendrojoje populiacijoje“ rezultatai, o 2022 m. birželio 14 d. organizuota NTAKD spaudos konferencija, kurioje pristatyti naujausi duomenys apie narkotikų vartojimo paplitimą Europoje 2021 m.

Dalyvauta ENNSC darbo grupėje, vykdančioje informacijos apie narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimo bei intervencijos priemonių taikymo masto nustatymo laisvės atėmimo vietų įstaigose, surinkimo tobulinimą.

Organizuotas ENNSC direktoriaus Alexis Goosdeel vizitas Lietuvoje, kurio metu vyko susitikimas su Lietuvos Respublikos Seimo Priklausomybių prevencijos komisijos ir Sveikatos reikalų komiteto nariais – aptarti planuojami ENNSC veiklos ir struktūriniai pokyčiai, galimas poveikis Lietuvos narystei bei aktualūs narkotikų politikos klausimai Europoje. ENNSC direktorius dalyvavo ir skaitė pranešimą NTAKD metinėje konferencijoje „Naujos psichoaktyviosios medžiagos: žinoma / nežinoma“ (28 pav.)

28 pav. ENNSC direktoriaus Alexis Goosdeel vizitas Lietuvoje

Vykdytas pilotinio naloksono rinkinių išdavimo projekto įgyvendinimas žemo slenksčio kabinetuose. Pagal sutartinius įsipareigojimus koalicija „Galiu gyventi“ organizavo naloksono rinkiniams reikalingų priemonių žemo slenksčio kabinetams įsigijimą ir perdavimą.

Europos Parlamentas paskelbė 2022-uosius Europos jaunimo metais, siūlydamas išskirtinį dėmesį skirti jauniems žmonėms, turintiems mažiau socialinių, ekonominių ir švietimo galimybių ar turintiems psichikos sveikatos problemų. Lietuvos Respublikos Seimas, siekdamas atkreipti dėmesį į Lietuvos jaunimo politikos tikslus ir Lietuvos jaunimo problemas šalyje ir užsienyje, 2022-uosius paskelbė Lietuvos jaunimo metais.

Atsižvelgiant į tai, kad 2022 metais tiek ES, tiek šalies lygmenyje ypatingas dėmesys yra skiriamas jaunimui, bei siekiant geriau pažinti jaunimo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo situaciją ir prevencijos priemonių poreikį, atlikta tyrimo „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas bendrojoje populiacijoje“ papildoma duomenų analizė, parengta jos ataskaita „**Jaunimas ir psichoaktyviosios medžiagos**“³ bei svarbiausi rezultatai atvaizduoti infografikuose⁴.

Organizuotas tyrimo „**Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas tarp naktinio pasilinksminimo vietų lankytojų**“ įgyvendinimas – tikslas įvertinti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo įpročius, jų kaitą ir nar-

3 Jaunimas ir psichoaktyviosios medžiagos. 2021 m. vykdyto tyrimo „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas bendrojoje populiacijoje“ papildomos duomenų analizės rezultatų ataskaita. NTAKD, 2022. <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/statistika/jaunimo%20ataskaita.pdf>

4 NTAKD infografikai „Jaunimas ir psichoaktyvios medžiagos“ (<https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/statistika/Jaunimo%20GPS%20infografikas.pdf>); NTAKD infografikai „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas Lietuvoje“ ([https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/GPS%202021%20infografikas%20visi%204%20psl\(1\).pdf](https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/GPS%202021%20infografikas%20visi%204%20psl(1).pdf)).

kotikų prieinamumą tarp Lietuvos didžiųjų miestų naktinio pasilinksminimo vietų lankytojų. Panašūs naktinio pasilinksminimo vietų lankytojų tyrimai atlikti 2008 m., 2013 m. ir 2018 m.

Be to, buvo organizuotas „Su švirkščiamųjų narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimu susijusių infekcijų paplitimo“ tyrimo atlikimas. Tyrimo rezultatai bus skelbiami 2023 m.

4.4 priemonė: Atlikti narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimo tyrimus naudojant inovatyvius metodus

Neatsilikdamas nuo kitų Europos šalių, NTAKD organizuoja ne tik gyventojų apklausas, bet ir taiko naujausius, inovatyvius stebėsenos ir analizės metodus. 2022 m. jau ketvirtą kartą dalyvauta Europos švirkštų surinkimo ir analizės projekte (angl. European syringe collection & analysis enterprise ESCAPE), organizuojant narkotinių ir psichotropinių medžiagų likučių švirkštuose tyrimą Lietuvoje. Projektas suteikia unikalią galimybę greitai įvertinti probleminių narkotikų vartotojų narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo įpročius. Bendradarbiaujant su žemo slenksčio paslaugų teikimo vietomis surinkti tyrimo analizei reikalingi švirkštai iš trijų švirkštų surinkimo vietų Vilniaus mieste. Gauti tyrimo rezultatai pristatyti 2022 m. gruodžio 21 d. vykusiame Nacionalinio Reito tinklo susitikime.

Įgyvendinat nuotekų tyrimo atlikimą, suorganizuotas savaitės dienų nuotekų mėginių surinkimas iš Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos laboratorijų ir transportavimas į laboratoriją Belgijoje. Be to, išanalizuoti gauti 2021 m. nuotekų tyrimo rezultatai. Parengta palyginamoji analizė su ankstesnių metų tyrimų duomenimis ir organizuotas rezultatų viešinimas – išplatintas spaudos pranešimas „Naujausias nuotekų tyrimas atskleidžia MDMA (ekstazio) vartojimo ūgtelėjimą savaitgaliais“.

5 uždavinys. DALYVAUTI FORMUOJANT PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO MAŽINIMO POLITIKĄ

5.1 priemonė: Parengti ir suderinti Nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais planą

NTAKD, atsižvelgdamas į tai, kad keitėsi strateginio valdymo modelis Lietuvoje, 2020 m. kreipėsi į Vyriausybę ir inicijavo Nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir su narkotikais susijusios žalos klausimais iki 2035 metų (toliau – Nacionalinė darbotvarkė) rengimo procesą. 2020 m. lapkričio 18 d. Vyriausybės nutarimu NTAKD buvo paskirtas Nacionalinės darbotvarkės įgyvendinimo koordinatoriumi, jam taip pat pavesta parengti Nacionalinės darbotvarkės projektą ir iki 2021 m. gruodžio 31 d. pateikti jį Vyriausybei. Nacionalinės darbotvarkės perengimas yra numatytas ir Aštuonioliktosios Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plane (4.1.5 veiksmas).

Vyriausybė 2022 m. gegužės 11 d. nutarimu Nr. 496 pateikė Seimui Seimo nutarimo „Dėl Nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais iki 2035 metų patvirtinimo“ projektą. Seimui patvirtinus Nacionalinę darbotvarkę narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais iki 2035 metų, bus užtikrintas koordinuotas kompleksinės valstybės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo politikos įgyvendinimas ir šios politikos įgyvendinimo kontrolė ir stebėseną.

Nacionalinei darbotvarkei įgyvendinti bus rengiami ir Vyriausybės tvirtinami atitinkamų laikotarpių Nacionalinės darbotvarkės planai (2023–2026 m., 2027–2030 m. ir 2031–2035 m.), kurių vykdymas numatomas per nacionalines plėtros programas ir strateginius veiklos planus. Pirmąjį Nacionalinės darbotvarkės planą 2023–2026 m. laikotarpiui pagal Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo planą (4.1.6 veiksmas „Vyriausybės nutarimu patvirtinti Nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais veiksmų planą ir pradėti jį įgyvendinti“) numatoma parengti 2023 m. III ketv., Seimui patvirtinus Nacionalinę darbotvarkę narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais iki 2035 metų.

5.2 priemonė: Bendradarbiaujant su valstybės institucijomis, užtikrinti Lietuvos Respublikos pozicijų rengimą, derinimą ir pristatymą Europos Sąjungos ir tarptautiniuose forumuose

NTAKD aktyviai dalyvavo ES Tarybos Horizontaliosios narkotikų darbo grupės (toliau – HDG), kuri yra pagrindinis ES narkotikų politikos koordinavimo formatas, veikloje. Susitikimų metu didelis dėmesys buvo skiriamas ENNSC naujo mandato svarstymui, nagrinėtas Europos Tarybos išvadų projektas apie ES vertybes, įsipareigojimus ir žmogaus teisėmis paremtą požiūrį į narkotikų politiką, kalbėta apie metamfetamino problemą Europoje. Svarstymuose aktyviai dalyvavo ir koordinuotus su suinteresuotomis institucijomis pasiūlymus Lietuvos vardu teikė NTAKD atstovai.

Jungtinių tautų (JT) formate NTAKD veikla glaudžiai siejasi su UNODC ir Jungtinių Tautų Narkotinių medžiagų komisijos (toliau – CND) veikla. NTAKD organizavo ir koordinavo atstovavimą Lietuvai CND 65-ojoje sesijoje, kuri vyko 2022 m. kovo 14–18 d. Šioje sesijoje pagrindinis dėmesys buvo skiriamas narkotikų pasiūlos ir paklausos mažinimo politikos bei tarptautinio bendradarbiavimo stiprinimo klausimams, tvirtinamos rezoliucijos, vertinama jau patvirtintų rezoliucijų ir tarptautinių susitarimų įgyvendinimo pažanga, buvo balsuojama dėl naujų medžiagų įtraukimo į tarptautinių konvencijų kontroliuojamų medžiagų sąrašus. Sesijos metu NTAKD, bendradarbiaudamas su Čekija (Čekijos Vyriausybės Kanceliarija), Europos Tarybos Pompidou grupe bei Eurazijos žalos mažinimo asociacija (angl. Eurasian Harm Reduction Association, EHRA), organizavo pakrastinį renginį „Nevyriausybinių ir vyriausybinių sektorių bendradarbiavimas narkotikų politikos srityje“, kuris įvyko 2022 m. kovo 15 d. Jo metu buvo pristatyta Čekijos patirtis vystant bendradarbiavimą su NVO, kaip vyksta NVO įtraukimas ir narkotikų politikos formavimas, supažindinta su skėtine platforma, kuri vienija NVO priklausomybių srityje, taip pat pasidalinta gerąja patirtimi NVO bendradarbiaujant su Lietuvos vyriausybėmis organizacijomis.

2022 m. rugsėjo mėn. buvo sudaryta delegacija atstovauti Lietuvai CND tarpsesijiniame susitikime, kuris vyko 2022 m. rugsėjo 21–22 d. Vienoje. Pagrindinė CND tarpsesijinio susitikimo tema – atsakomybės ir bendri įsipareigojimai, užtikrinant tarptautines žmogaus teises tarptautinių narkotikų kontrolės konvencijų atžvilgiu. Dalyvauta rengiant ES pareiškimus, kurie buvo pristatyti šio tarpsesijinio susitikimo metu. 2022 m. gruodžio mėn. buvo sudaryta vyriausybė delegacija atstovauti Lietuvai Jungtinių Tautų Narkotinių medžiagų komisijos 65-ojoje atnaujintoje sesijoje, kuri vyko 2022 m. gruodžio 8–9 d.

Lietuvos atstovavimas Europos Tarybos Pompidou grupėje

Lietuva yra tikroji Europos Tarybos Pompidou grupės narė, kurios vardu šios grupės vykdomoje veikloje aktyviai dalyvauja NTAKD atstovai. Balandžio 12–15 d. Strasbūre vykusios 15-osios tarptautinės prekursorių kontrolės tinklo metinės konferencijos bei 9-ojo kasmetinio ekspertų grupės „Narkotikai internete“ posėdžio metu buvo kalbėta, kaip sumažinti neteisėtą prekybą narkotikais ir užkirsti kelią piktnaudžiavimui narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais). Tokio formato ekspertų susitikimai yra gera proga pasikeisti informacija apie naujausias tendencijas, rizikos vertinimą, geriausią praktiką, geresnę kontrolę, rizikos valdymą, aptikimą ir tyrimo priemones. Dėmesys šiemet taip pat buvo skirtas naujoms narkotinių ir psichotropinių medžiagų prekursorių nelegalios apyvartos tendencijoms, aptartos „designer“ prekursorių neteisėto panaudojimo, konversijos bei ženklinimo problemos.

Gruodžio 13–14 d. Lisabonoje įvyko Pompidou Grupės Ministrų konferencija ir nuolatinis korespondentų susitikimas. Susitikimo ir Konferencijos metu nuolatiniai korespondentai pritarė, o vėliau buvo priimti Pompidou Grupės veiklai svarbūs dokumentai: Lisabonos Deklaracija ir darbų programa 2023–2025 „Žmogaus teisės kaip narkotikų ir priklausomybių politikos pagrindas“. Ministrų Konferencijos priimtoje Lisabonos Deklaracijoje buvo išreikštas palaikymas Pompidou Grupės, kaip Europos Tarybos tarptautinei bendradarbiavimo grupei narkotikų ir priklausomybių klausimais, kuri yra puiki platforma dialogui ir bendradarbiavimui tarp šalių.

2 PROGRAMA. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento valdymo programa.

NTAKD valdymo programos įgyvendinimas prisideda prie NTAKD veiklos tikslo įgyvendinimo ir padeda pasiekti suplanuotus stebėsenos rodiklius. Įgyvendinus programą padidintas ne tik NTAKD vidaus administravimo efektyvumas tvarkant įstaigos gautus, siunčiamus ir vidaus dokumentus skaitmeniniu būdu, ne tik pasiektas gana auštas 97,44 % rodiklis, bet ir užtikrintas 94,47 % biudžeto asignavimų panaudojimas bei 77,3 % rodiklis elektroninėmis priemonėmis vykdant NTAKD viešuosius pirkimus.

Siekiant pritraukti kompetentingus darbuotojus 2022 metais skelbti 26 konkursai į laisvas darbo vietas NTAKD (valstybės tarnybą), tačiau įvykę konkursai sudaro tik 19,23 %. NTAKD bendradarbiaudamas su Valstybės tarnybos departamentu (dabar – Viešojo valdymo agentūra) įgyvendino laisvų darbo vietų NTAKD viešinimą patraukliais, informatyviais ir su būsimo Skyriaus kolegomis supažindinančiais skelbimais ne tik Viešojo valdymo agentūros tinklalapyje, NTAKD interneto svetainėje, NTAKD „Facebook“ ir „LinkedIn“ paskyroje, bet ir Vilniaus universiteto karjeros centro interneto svetainėje. NTAKD, įgyvendindamas šią laisvų darbo vietų patrauklumo didinimo iniciatyvą, siekė pritraukti kompetentingų darbuotojų į laisvas pareigynes.

Per 2022 metus sėkmingai taikyta naujų darbuotojų adaptavimo programa 10-čiai priimtų naujų darbuotojų pagal NTAKD adaptacijos programos tvarkos aprašą, NTAKD rūpindamasis darbuotojų emocine ir psichologine savijauta ir siekdamas identifikuoti ir įvertinti visus esamus ar galimus atsirasti psichosocialinius rizikos veiksnius darbo aplinkoje, 2022 m. lapkričio mėnesį atliko Psichosocialinių rizikos veiksnių vertinimą, kuris parodė, kad nuolatinis rūpinimasis darbuotojų sveikatos patikra, vakcinavimu nuo peršalimo ligų, galimybė turėti papildomų laisvų dienų sveikatinimuisi duoda rezultatų – įvertintas darbuotojų profesinės rizikos dydis – maža rizika. Lyginant su 2021 m. atliktu Psichosocialinių rizikos veiksnių vertinimu, kai buvo nustatytas darbuotojų profesinės rizikos dydis – vidutinė rizika – darbo atmosfera labai pagerėjo. Sudarydami galimybes darbuotojams dalyvauti įvairiuose mokymuose, vertindami darbo laiko, vietos ir būdų lankstumą – padedame mūsų darbuotojams išlaikyti pusiausvyrą tarp darbo ir asmeninio gyvenimo bei kurti palankią darbo aplinką.

Ugdant darbuotojų kompetencijas NTAKD darbuotojams organizuoti vidiniai mokymai, kurių metu buvo pristatytas antikorupcinio elgesio standartų diegimas NTAKD (pagal Etikos kodeksą), darbuotojai buvo supažindinti su korupcinio ar neskaidraus elgesio atvejais ir rekomendacijomis dėl jų valdymo. NTAKD 2022 m. liepos 11 d. priėmė nulinę dovanų politiką, siekiant įgyvendinti darbuotojų skaidrios veiklos standartus, skatinančius sąžiningumą bei korupcijos ir jos visų apraiškų netoleravimą. Siekiant sustiprinti atvirą, patikimą ir skaidrą NTAKD darbų viešinimą, 2022 m. liepos 15 d. NTAKD tapo „Skaidrumo akademijos“ dalyviu, siekiant laiku, nešališkai ir suprantamai didinti visuomenės informatyvumą apie institucijos veiklą, visuomenei nuolat buvo teikiama patikima informacija apie NTAKD veiklą, NTAKD komunikacijos planas patvirtintas 2022 m. kovo 14 d. direktoriaus įsakymu Nr. T1-29 „Dėl Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento komunikacijos plano tvirtinimo“ buvo įgyvendintas 90 %, papildomai buvo vykdyta NTAKD įvaizdžio gerinimo kampanija, organizuota konferencija, skirta darbdaviams „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija darbo vietoje“, kurios metu dalyviai turėjo galimybę kartu aptarti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo situaciją, prevencijos poreikį, ieškoti sprendimų dėl efektyvios psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos darbo vietose ir dalytis gerąja patirtimi. NTAKD 2022 metais skyrė didelį dėmesį bendravimui su žiniasklaida, užtikrino, kad informacija apie NTAKD veiklą būtų prieinama visuomenei, vykdė viešosios komunikacijos stebėseną bei tobulino darbuotojų bendravimo gebėjimus.

